

**БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ЧОВЕКА
ДЕПАРТАМЕНТ ПСИХОЛОГИЯ
Секция „Психология на личността и методология на психологичното
измерване“**

КАТЯ ПЕНЕВА МИЛЕВА

**МОДЕЛИ НА ИНТИМНО ПАРТНИРАНЕ И ИНДИВИДУАЛНО
БЛАГОПОЛУЧИЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

**на ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
За придобиване на образователна и научна степен „ДОКТОР“
Професионално направление 3.2. „Психология“
(„Обща психология“)**

**Научен ръководител:
Проф. д-р Румяна Божинова**

София, 2020

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на Научен семинар на департамент „Психология“ към Института за изследване на населението и човека при БАН.

Обем: 153 страници

Литературни източници: 116 (16 на кирилица и 100 на латиница)

Таблицы: 27

Фигури: 30

Приложения: 1

Защитата на дисертационния труд ще се състои на от..... часа в зала..... на пред научно жури в състав: външни членове: проф. Веско Василев, проф. Румен Стаматов, проф. Людмил Кръстев; Вътрешни членове: проф. Румяна Божинова, доц. Маргарита Бакрачева.
Членовете са назначени от Научния съвет на Института за изследване на населението и човека при БАН.

Материалите по защитата са на разположение в библиотеката на Института за изследване на населението и човека при БАН.

УВОД

Семейството, любовта, удовлетвореността и щастието, се приемат като определящи качеството на живот на индивида. През последните десетилетия има значителна динамика в семейните отношения, като на първо място в глобален план, забележимо нараства броят на разводите и съжителството без брак. В България през последните години също сме свидетели на динамични процеси, които са повлияни от социални, икономически и политически фактори. Те оказват влияние върху субективните възприятия, а косвено и върху отношенията в двойката. В съвременното семейство са плод на личния избор на отделния индивид. Той търси най-добрата възможност за реализация на потребностите си в отношенията с другия в различни модели на партниране, които позволяват по-голяма гъвкавост и себерегулация като отговор на адаптирането към новия контекст. Новите семейни структури не са подвластни на социалния контрол на държавата и не са под влиянието на патриархалните ценности на разширеното семейство. Точно това ново явление е повод за изграждане на нови норми и ценности, на отношения в двойката, които са съществено различни от познатите в миналото традиционни отношения между съпруга и съпругата. Този процес на промени и измеренията му предизвиква научен и обществен интерес към психологическата интимност и общуването между партньорите. Това прави актуално проследяването на индивидуалното благополучие¹ във връзка с модела на партниране.

Темата за психичното благополучие е една от централните в съвременната психология, а нейното изучаване във връзка с доминиращите форми на партниране смятаме, че представлява особен интерес. Качеството на партньорската връзка разглеждаме като имплицитен предиктор на индивидуалното психично благополучие. Затова предполагаме, че промените и новите тенденции в интимните отношения между мъжа и жената все по-често ще поставят въпроса за влиянието им върху психологичните аспекти на благополучието на всеки от партньорите в двойката. По отношение на психичното благополучие то се изучава в комплексната рамка на влияния на индивидуални, социални и макро фактори. Психичното благополучие е проучвано при партньори в брак и съжителство, но липсва достатъчен акцент поставен в дълбочина – в търсене на индивидуалната роля на партнирането и значимостта на качеството на партниране за степента на възприемани удовлетвореност и щастие и психично благополучие като цяло.

Настоящият дисертационен труд е ориентиран към разкриване на основните предпоставки за развитие на удовлетворителни отношения в интимната двойка и семейството. Независимо от стремежа си към пълноценно партниране практиката днес показва, че огромен брой хора не успяват да изградят удовлетворяващи отношения. Конфликтите в интимната връзка и семейството, както и травмиращите преживявания при раздяла и развод, са едни от най-сериозните причини за стрес в живота на съвременния човек. Това е свързано и с психичното благополучие, което е поставено като централен въпрос и провокира интереса ни да се опитваме да установим в каква степен отношенията в двойката допринасят за субективното усещане за щастие и благополучие и до каква степен хората са удовлетворени от различните модели на партниране. Резултатите могат да се използват като отправна точка в консултативната практика и за предиктиране на някои модели в социален план като отражение на индивидуалното възприемане върху реализацията в групата и общността.

Опитали сме се да дадем отговор на въпросите: *По какъв начин моделите на партниране влияят на индивидуално възприеманата от партньорите в двойката свързаност? Как избраният модел на партниране се свързва с адаптивността в отношенията? Има ли връзка между модела на партниране и начина на общуване в двойката? Влияе ли моделът на партниране на удовлетвореността от връзката? Различно ли е преживяването индивидуално благополучие при различните модели на партниране?*

¹Използваме термина „индивидуално благополучие“ като обобщаващ всички компоненти, разглеждани поотделно и в съвкупност – емоционално, социално и психично благополучие.

Резюмирано съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд е структуриран в три глави: теоретичен обзор на изследванията в областта на благополучието и партньорските отношения в двойката, постановка на изследването и резултати от изследването, с увод, заключение, литература и приложение.

Първа глава

ТЕОРЕТИЧНИ ПРЕДПОСТАВКИ

Аргументирането на теоретичния модел на дисертационното изследване предполага проследяване на общите принципи на извеждане на психичното благополучие във фокуса на изследователския интерес, разглеждане конкретно на спецификата на партньорските отношения и динамиката в концепцията и нагласата към партниране.

Първа глава представя теоретичните подходи към изучаването на психичното благополучие и отношенията в двойката и изведени модели за разбиране на семейното и индивидуалното благополучие в три параграфа.

Първият параграф е посветен на развитието на моделите на психично благополучие и промяната във фокуса към търсене на позитивното (Селигман, 2001). Представени са перспективата на психосоциално развитие (Erikson, 1950), базисните позиции в хуманистичното психологично направление (Maslow, 1958; Rogers, 1963), личностните диспозиции (Allport, 1952) и евдемоничния и хедонистичния подход към психичното благополучие (Diener, 1984; Ryff, 1989; 2014; Ryff&Singer, 1996; Diener, 2000; Ryan&Deci, 2001; Hidalgoetal., 2010;). Специално внимание е отделено на мултидименсионалния модел на психично благополучие, който е избран като теоретична рамка на изследването (Ryff, 2014)

Вторият параграф е посветен на партньорските отношения в интимната двойка като фактор за благополучието на индивида. Очертани са изследвания в подкрепа на факта, че удовлетворителните взаимкоотношения са най-значимият фактор, определящ субективната удовлетвореност от живота, възприеманото чувство на щастие и субективно благополучие (Diener, 1999). Приведени са резултати, че щастливите семейства са устойчиви на различните стресови фактори и това ги прави способни да се адаптират успешно дори и при най-неблагоприятни външни условия (Coie, 1993) и други потвърждения за ролята на качеството на взаимоотношенията (Kim&McKenry, 2002; Claireetal., 2005), маркирани са влиянията на културните различия (Walton&Takeuchi, 2010; Darghouthetal., 2015; McShal& Johnson, 2015) и промяната на семейния статус (Blekesaune&Jacobsson, 2015).

Отделено е внимание на ролята конкретно на брака като форма на съжителство и безспорните потвърждения, че лицата в брак имат по-високо психично благополучие (Mikucka, 2016; Stutzer&Frey, 2006;Waite &Gallagher, 2000) на фона на увеличаващия се брой съжителства, индикативен за динамиката в статуса и значението на брака и проследените от някои автори сходства между двете форми (Cherlin, 2004; KampDush&Amato, 2005; Umbersonetal., 2010; Mikuchka, 2016) и различията между брака и кохабитацията, очертани от други (Wiiketal., 2012; Perelli-Harris, 2014; Galezewskaetal., 2017; Musick&Michelmores, 2018). Описана е спецификата на съвременното българско семейство.

В третия параграф са разгледани теоретични модела за изучаване на семейното и индивидуално благополучие, започвайки с *Екологичения модел на семейното благополучие* и свързани с това изследвания (Larson, 1994; Fowers, 1996; Markman, 1997; Glenn, 1998; Halford, 2001; Holman, 2001; Bradbury&Karney, 2004; Story&Bradbury, 2004).

Подробно е представен избраният за изследването *Циркумплексен модел на семейно благополучие* (Olsonetal., 1989; Olson, 2000), разработен в парадигмата на системния подход за разбиране на взаимодействията в семейството с четири компонента: две основни измерения на семейното и двойковото функциониране – *свързаност* и *адаптивност*; общуване в двойката и удовлетвореност от семейните отношения.

Семейната свързаност се определя като „емоционалните връзки, които съществуват между членовете на двойката или семейството“ (Olson, 2010) и се измерва в девет насоки: емоционална свързаност; междуличностни граници; семейни коалиции; време, прекарвано с членовете на семейството; пространствено ситуиране; приятелски кръг; вземане на решения в семейството/двойката; интереси; забавление и прекарване на

свободното време. Свързаността се разглежда като баланса между чувството на отделеност и чувството на свързаност между членовете на семейната общност или двойката, като има пет степени на изразеност на характеристиките, свързани с всяко от двете основни измерения, описващи семейните отношения: Неангажирани /липса на връзка (изключително ниска свързаност); Слабо свързани (ниска до умерена свързаност); Умерено свързани; Силно свързани (умерена до прекомерна свързаност) и Впримчени² (изключително висока свързаност). Балансираният модел на свързаност предполага възможност членовете на двойката или семейната общност да могат едновременно да се чувстват автономни, като в същото време разчитат на взаимната си подкрепа. При полярните модели една от тези възможности е ограничена за сметка на другата. При впримчените отношения партньорите са склонни да се задушават взаимно с ограничаване на взаимодействията изключително само в тесния двойков или семеен кръг и да се поставят в състояние на твърде голяма зависимост помежду си. Обратно – при неангажираните отношения, партньорите са напълно самостоятелни, но нямат достатъчна подкрепа, емоционална близост и възможности за смислени съвместни дейности, което често ги прави уязвими и неудовлетворени.

Гъвкавостта в двойковите и семейните отношения се определя като възможност за промяна по отношение на упражняването на лидерска роля (контрол и дисциплина); разпределението на ролите в двойката и семейството (ролеви отношения и модели на договаряне); определянето и промяната на правилата в съвместния живот, като също се разграничават пет степени на изразеност на тази характеристика: Ригидни (много ниско ниво на гъвкавост); Донякъде гъвкави (ниско до умерено ниво на гъвкавост); Гъвкави (умерена степен); Много гъвкави (умерена до висока степен); Хаотични (изключително висока гъвкавост). Както и при измерението *свързаност*, така и по отношение на гъвкавостта, отношенията в двойката са динамични и реални проблеми са възможни главно когато членовете на семейната общност или двойката твърде дълго функционират в някой от дисбалансираните модели на отношения.

Третото, ключово измерение на двойковите и семейните отношения според Циркумплексния модел, е *общуването*. То се приема не като равнопоставено с останалите две, а като катализиращо пълноценната им изява. Специфичните измерения на комуникацията в двойката и семейството са: умения за слушане; умения за изразяване; умения за себеразкриване; яснота на посланията; последователност в комуникацията; израз на уважение между партньорите; взаимно зачитане на позициите, потребностите и интересите на партньорите.

Последният компонент от циркумплексния модел е *удовлетвореността от семейните отношения*, определяна в десет аспекта: емоционалната близост между членовете на семейството, способността на семейството да се справя със стреса, уменията на семейството да се адаптира към промените, способността на семейството да споделя позитивни преживявания, качеството на общуването между членовете на семейството, способността на семейството да се справя с конфликтните ситуации, съвместното прекарване на времето в семейството, начина, по който се обсъждат проблемите в семейството, коректността при отправяне на критични бележки, съпричастността и ангажираността, която проявяват един към друг членовете на семейството

Останалите модели, разгледани в третия параграф, са *Моделът на благополучие и здраве в междуличностната невробиология* свързаните с това изследвания (Siegel, 2011); *Психосоматичният модел за разбиране значението на семейните и интимните отношения за здравето и благополучието* и емпиричното му потвърждение (Pollner, 1989; Glass, 1999; Taylor, 1999; Kaplan&Kronick, 2006; Rankin, 2013). Описана е връзката между категориите здраве, благополучие и семейни отношения в различните теоретични модели и търсенето на баланс в отношенията (Olson, 1989, 1999, 2000, 2010; Siegel, 2011).

В края на параграфа са описани емпирично изведени на база на практическата консултативна работа на автора модели на партниране и неудовлетвореност от качеството на взаимоотношенията в двойката спрямо формата на партниране в обосновка на целта

² За целите на този труд сме избрали термина *впримчени* като най-съдържателно изразяващ заложеното *venmeshed* взаимоотношенията на изключителна свързаност и липса на диференциация и автономност на партньорите в двойката

на изследването – проследяване на начина, по който възприеманият модел на общуване се отразява на индивидуалното благополучие.

Втора глава **ПОСТАНОВКА И ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО**

2.1. Модел на изследването

Различни насоки в съвременната наука се опитват да намерят възможности за постигане на хармоничен и удовлетворяващ живот, свързан с трайно чувство на удовлетвореност и благополучие. Динър подчертава, че всеки човек преследва своето щастие, а то е пряко зависимо от уменията за създаване на удовлетворяващи партньорски отношения (Diener, 2000).

Интересът към романтичната връзка или така нареченото интимното (двойково) партниране през последните десетилетия е провокиран от наблюдаваната динамика във формите на семейно партниране. По цял свят, включително в България, се отбелязва тенденция за нарастване на броя на разводите и намаляване на броя на сключените бракове. Според анализа на НСИ причина за това е увеличаващото се разпространение на т.н. „фактически бракове“ или съжителство на семейни начала без формално сключен брак. Все повече млади хора предпочитат съвместното съжителстване без граждански брак (НСИ, 2015). Повечето изследователи са склонни да интерпретират отбелязаните тенденции като признаци за дестабилизиране на традиционните брачно регламентирани семейни отношения (Стоянов, 1988; Спасовска, 2000).

Тази нагласа и предпочитания се свързват с демократизирането на българското общество, с по-голямата свобода и независимост, доверие, зачитане на достойнството и взаимната подкрепа (Костова, 2007). Съвременните прогнози за половото партньорство и семейство показват, че в бъдеще ще има повече варианти, по-голям избор между различни възможности за съжителство, в това число и за създаване и отглеждане на децата. Бъдещото семейство и бракът според посоченото изследване се очертава като едно голямо разнообразие на човешките отношения.

Специално трябва да се подчертае, че според традиционната концепция на Ериксън, доразвивана в многобройни теории и емпирично потвърдена, намирането на интимен партньор е жизненоважно за всеки човек. Изграждането и развитието на интимни отношения е едно от най-сериозните предизвикателства в живота на индивида. То е свързано с концепцията за себеприемането и индивидуалното развитие, изразени в уменията за изграждане на психологическа интимност и решаване на развитийната криза интимност срещу изолация (Ериксън, 1996). Това, както и посочената дестабилизация и промени, поставят *въпроса за моделите на двойкови отношения, в които хората се чувстват по-удовлетворени и по-щастливи, провокиращо и основната насоката на настоящото изследване.*

Според Олсон отношенията в двойката са отразени в четири основни измерения. Първо, това е *свързаността* на двойката. По същество свързаността е аспект на семейните и двойковите отношения, който отразява баланса между чувството на автономност и чувството на свързаност между партньорите в двойката. Балансираният модел на свързаност (*кохезия*), предполага възможността членовете на двойката или семейната общност да могат едновременно да се чувстват автономни, като в същото време разчитат на взаимната си подкрепа. При полярен вариант на отношения една от тези възможности е ограничена за сметка на другата. При *впримчени* отношения партньорите са склонни да се задушават взаимно, ограничават взаимодействията изключително само в тесния двойков или семеен кръг и се поставят в много голяма зависимост помежду си. Обратно – при *неангажираните* отношения - партньорите са напълно самостоятелни, но нямат достатъчна подкрепа, емоционална близост и възможности за смислени съвместни дейности, което ги прави често уязвими и неудовлетворени (Olson, 2010).

Второто основно измерение според Олсон е *адаптивността* в двойковите и семейните отношения. Тя основно се свързва с възможността за баланс между промяната и стабилността в отношенията. *Гъвкавостта* се определя като възможност за промяна по отношение на упражняването на лидерска роля (контрол и дисциплина), разпределението на ролите в двойката и семейството (ролеви отношения и модели на договаряне), определянето и промяната на правилата в съвместния живот. Много ниското ниво на гъвкавост е означено като *ригидност*, а изключително високата гъвкавост като *хаотичност*. Здравословните семейни отношения се характеризират с добър баланс между способността на системата да постига сигурност и да се променя.

Третото ключово измерение на двойковите и семейните отношения е *общуването*. Специфичните измерения на комуникацията в двойката и семейството са умения за слушане, изразяване, себеразкриване, яснота на посланията, последователност в комуникацията, израз на уважение между партньорите, взаимно зачитане на позициите, на потребностите и интересите на партньорите.

Четвъртото измерение е *удовлетвореността* от двойковите и семейните отношения, което по идея предполага удовлетвореността от емоционалната близост между партньорите в двойката, от способността да се справят със стреса, от уменията им да се адаптират към промените, от способността им да споделят позитивни преживявания, удовлетвореност от качеството на общуването, способността им да се справят с конфликтните ситуации, от съвместното прекарване на времето и др.

Теоретичният циркумплексен модел на Олсон отразява базисните аспекти на двойковото и семейното функциониране, съвместими с множество различни теоретични постановки и категории, свързани с човешките взаимоотношения (Olson, 2000, 2010). Това е особено важно от гледна точка на възможността, която конкретният модел дава за *изследване и оценка на интимните двойкови отношения и преживяваната удовлетвореност на включения в тях индивид*. Поради тази причина той е избран за настоящия модел на изследване.

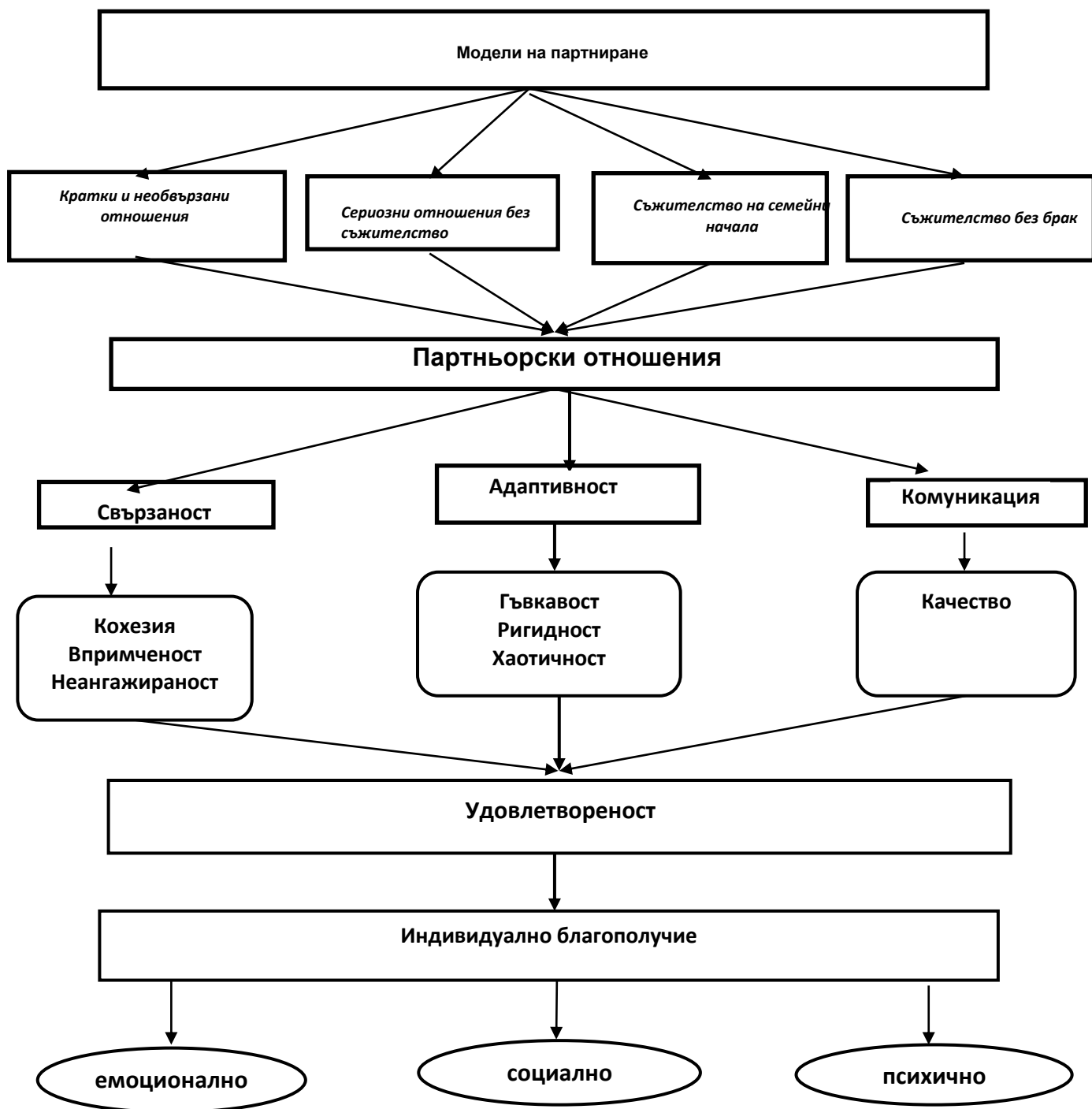
Усещането на отделния човек за благополучие и за щастие през последните десетилетия е въпрос с прогресивно нарастваща значимост в областта на психологията. Във времето са очертани две основни линии на неговото изучаване. Едната анализира щастието преди всичко като емоционален процес и го свързва с баланса между позитивни и негативни емоции (Bradburn, 1969). Другата свързва благополучието преди всичко с удовлетвореността от живота в широк психосоциален контекст. Те съответно са означени като хедонистичен и евдемоничен аспект на благополучието. Хедонистичното благополучие отразява представата за щастието като свързано с приятни преживявания и високо качество на живот. То е зависимо от удовлетвореността на личността в конкретните условия на живот. Хедонистичното щастие е най-високо когато изпитваме максимално удоволствие и минимална мъка и болка (Ryan&Deci, 2001). Евдемонията от друга страна е състояние, което се свързва със смисъла на живота и степента на разкриване на личностния потенциал. На основата на разграничаването на двете ориентации са изведени подходите *субективно благополучие*, доразвиващ хедонистичната традиция и фокусиращ вниманието върху изследване на емоциите и чувството на удовлетвореност от живота и *психично благополучие*, фокусиран върху развитието на умения и компетентности, личностното развитие и позитивното личностно функциониране (Keyesetal., 2002; Hidalgoetal., 2010).

Независимо от различията в двата подхода, отразяващи различен фокус върху природата на човека и „добрия живот“ и използващи различни парадигми за емпирично изследване, те частично се припокриват. Налице са както теоретични, така и емпирични данни за положителна връзка между двата типа благополучие (Калчев, 2011). В същото време се подчертава, че двата подхода не трябва да се разглеждат като алтернативни, а като взаимно допълващи се модели за оценка – евдемоничният акцентира върху идеята за задоволяване на същностните човешки потребности от осъществяване на себе си и свързване с другите, а хедонистичният (субективното благополучие) акцентира върху

личната преценка на човека за степента на задоволство от начина, по който протича животът му (вж. Калчев, 2011). Подобно виждане е отразено и в прилагания от Киис изследователски подход, който е насочен към анализ на три основни аспекта: 1) *Психично благополучие* според модела на Риф; 2) *Емоционално благополучие* (според хедонистичния модел); 3) *Социално благополучие* (по формулираният Киис модел (Keyes, 1998), отразено от измеренията - социална интеграция, социален принос, социална кохерентност, социална актуализация и социално приемане, определен като *психично здраве и благополучие*. Интегративният характер на този подход предполага и неговото използване в настоящата работа.

Очертава се като *значим въпросът за връзката на модела на партниране (вариращ от "кратки необвързани отношения" до "брак") с психичното здраве и благополучие на включения в него индивид*. Това предполага изучаването на връзката между различните аспекти на партньорските отношения и удовлетвореността на индивида от тях с различните аспекти на индивидуалното благополучие (*емоционално, психично и социално благополучие*). За целите на изследването използваме термина **индивидуално благополучие**, в който включваме измерваните емоционалното благополучие, социалното благополучие и психичното благополучие.

Теоретичните предпоставки намират отражение в модела на изследване, представен на фиг. 1. Очакването е прилаганият модел да определя партньорските отношения, които рефлектират във възприеманите удовлетвореност и индивидуално благополучие. Емпиричният модел отразява очакването моделът на партниране да оказва влияние върху избора на форма на партниране, което на свой ред да влияе върху качеството на партньорските отношения, изразени в степента на свързаност между партньорите в двойката, адаптивността им в отношенията и комуникацията. Самите отношения в двойката се отразяват върху степента на изживявана удовлетвореност, която определя индивидуалното благополучие в емоционален, психичен и социален аспект. Изследвайки тези връзки може да се очертае ролята на приемането, вероятно на пръв поглед отнасяно като демографска променлива, партниране. Обратно, ако бъде очертано такова значение на модела, това може да стане основание за разширяване на бъдещите изследвания в посока нагласите и мотивите, които водят до съответния индивидуален избор на модел на партниране.

Фигура 1. Емпиричен модел на изследването

2.2. Цел, задачи и хипотези на изследването

Целта на изследването е да се проследят характеристиките на партньорските отношения при различни модели на интимно партниране (*кратки и необвързани отношения, сериозни отношения без съжителство, съжителство на семейни начала, съжителство в брак*) и връзката им със индивидуалното благополучие на партньора в двойката

Задачите на изследването, съответно са:

1. Да се определи индивидуално възприеманата *свързаност* в партньорските отношения при различните модели на интимно партниране в аспекта на наличния баланс, отразен като *кохезия, впримченост и дезангажираност*;
2. Да се проследи индивидуално възприеманата *адаптивност* в партньорските отношения при различните модели на партниране чрез показателите: *гъвкавост, ригидност и хаотичност*;
3. Да се опише индивидуално възприеманото *общуване* при различните модели на партниране;
4. Да се проучи индивидуално възприеманата *удовлетвореност* от двойковите отношения при различните модели на партниране;
5. Да се проследи *връзката* на удовлетвореността с различните аспекти на партньорските отношения;
6. Да се измери индивидуално преживяваното *благополучие* в зависимост от модела на партниране, в който е включен индивида;
7. Да се изследва *връзката* на *партньорските отношения* по отношение на отделните показатели (*свързаност, адаптивност, общуване, удовлетвореност*) с *преживяваното от индивида благополучие* в зависимост от модела на партниране;
8. Да се проследи влиянието на *пола и възрастта* върху индивидуално възприеманите партньорските отношения и удовлетвореност от тях;
9. Да се проследи влиянието на *пола и възрастта* върху индивидуалното благополучие във връзка с модела на партниране.

Обща хипотеза: Предполагаме, че партньорските отношения при интимната двойка имат специфична изразеност в зависимост от модела на партниране и че индивидуалното благополучие е свързано със спецификата на тези отношения и удовлетвореността от тях.

Частни хипотези:

1. Допускаме, че индивидуално възприеманата свързаност между партньорите има връзка с модела на интимно партниране и бележи различия по отношение на показателите кохезия, впримченост и дезангажираност. Очакваме тя да е с по-изразена кохезия при по-стабилните форми на партниране (съжителство и брак).
2. Допускаме, че индивидуално възприеманата адаптивност на партньорите е различна при различните модели на партниране по отношение на показателите гъвкавост, ригидност и хаотичност и очакваме да е по-висока по отношение на гъвкавостта при по-стабилните форми на партниране (съжителство и брак);
3. Допускаме, че моделът на партниране се отразява съществено върху изразеността на общуването между партньорите.
4. Допускаме, че различните модели на партниране водят до различна субективна удовлетвореност. Предполагаме, че по-висока удовлетвореност носят моделите на партниране, при които се отбелязва по-висока изразеност на кохезия, гъвкавост и общуване (за четвърта и пета задачи).
5. Допускаме, че индивидуалното благополучие е свързано с модела на партниране, в който е включен индивидът и съответно с изразеността на различните аспекти на партньорските отношения и удовлетвореността от тях (за шеста и седма задача).
6. Предполагаме, че полът и възрастта оказват влияние върху възприемането на партньорските отношения и удовлетвореността от тях.
7. Допускаме, че полът и възрастта оказват влияние върху индивидуалното благополучие във връзка с модела на партниране, в който е включен индивида.

Частните хипотези са конфирматорни и експлораторни. Основания за тях ни дават някои заключения от представените в първа глава изследвания, които се опитваме да разширим с проследяване на влиянието на избрания модел на партниране.

2.3. Организация на изследването

Изследвани лица. В изследването участват случайно избрани 426 лица, на възраст от 18 до 80 години, 120 мъже и 324 жени. Броят на лицата, които попадат в модела „кратки и необвързани отношения“ са 82, (18,5 %) със средна възраст 29 години. Лицата които попадат в модела „сериозна връзка, без съжителство“ са 97, (21,8%) със средна възраст 27 години. Лицата, които попадат в „ съжителство на семейни начала“ са 78, (17,6 %) със средна възраст 33 години. Лицата които попадат в „съжителство с брак“ са 169, (38,1%) със средна възраст 45 години. Срезовото изследване е проведено в периода 2017-2018 година. Участниците са доброволци, набрани на случаен принцип. Никое от лицата в момента не е било в процес на консултиране или със заявка за консултиране за проблеми с партнирането и взаимоотношенията с партньора.

Участниците в изследването се разпределят в пет възрастови групи по хронологичен принцип. Лицата, във възрастова групата 19 - 23 години са 121 (30%), лицата между 24 и 30 години са 66 (16%), лицата между 31 и 40 години са 90 (22%) и лицата между 51 и 60 години са 38 (10%). Те са групирани и в три категории спрямо доминиращия модел на партниране – до 21 г. (26%), при които доминиращата форма е на краткосрочни необвързани отношения, от 21 до 30 г. (17%), при които няма изразено натрупване в някоя форма на съжителство и над 31 г. (57%), които са най-често в съжителство с брак.

Методи

Целта и задачите на изследването са реализирани с помощта на два метода - Скала за семейна адаптивност и кохезия и Скала за психично здраве.

Скала за семейна адаптивност и кохезия (FACES IV Package) - психометричен метод, разработен от D. Olson (Olson, 2010), адаптиран за български условия (Бостанджиев, 2015), във вариант за оценка на партньорското взаимодействие в интимни двойки независимо от формата на партниране. Скалата съдържа 62 айтема, групирани в 8 подскали, които са определени като изразяващи баланс (адаптивност и кохезия) и дисбаланс (дезангажираност, впримченост, ригидност, хаотичност) в зависимост от начина на формулиране на айтемите, всяка от които образувана от по 7 айтема и останалите две – комуникация и удовлетвореност в двойката (последните две по 10 айтема). Скалата за отговор е ликертов тип, с позиции от 1 (напълно несъгласен) до 5 (напълно съгласен). Така възможните стойности са от 7 до 35 и от 10 до 50 респективно по подскалите, образувани от 7 и 10 айтема.

Чрез конкретния инструмент се оценяват двете основни измерения на двойковото функциониране – *свързаност* и *адаптивност*. За всяко от тези измерения има по три скали (една балансирана скала, която регистрира поведенията, изразяващи баланс между крайните полюси и две, отразяващи двата полюса на нарушения баланс. При измерението „*Свързаност*“ това са скалите „*кохезия*“ (алфа на Кронбах .80), „*впримченост*“ (алфа на Кронбах .56) и „*дезангажираност*“ (алфа на Кронбах .53). Трите подскали отразяват различните степени на възприемана свързаност между партньорите. Кохезията е положителният вариант на сливане със зачитане на границите. Впримчеността е психическата ирационална зависимост, а дезангажираността е защитната липса на интерес или липсата на емоционална близост. Подскалите за измерението „*Адаптивност*“ са „*Гъвкавост*“ (алфа на Кронбах .55), „*Ригидност*“ (алфа на Кронбах .57) и „*Хаотичност*“ (алфа на Кронбах .58). Те също отразяват различната позиция на партньора в двойката и възприеманата позиция на партньора. Гъвкавостта показва адаптиране към нуждите на другия и възприеманата подкрепа; ригидността отразява липсата на готовност за излизане от установената рамка и усилия за подобряване на взаимоотношенията, а хаотичността показва липсата на системност в поведението и възприемането на партньора, което често се обяснява с акцент основно върху собствените желния и потребности. Третата скала е насочена към измерване на *общуването* (алфа на Кронбах .92). При нея с помощта на 10 айтема се отразява спецификата на комуникацията в двойката (подробно отразено по-горе) и последната подскала е *удовлетвореност*, която също включва 10 айтема, насочени към разкриване

на удовлетвореността от двойковите отношения (съответно на посочените по-горе аспекти) (алфа на Кронбах .93). Получените коефициенти на надеждност са от приемливи до високи.

Въпросникът е с изведено нормиране, при което средните стойности се конвертират в проценти, респективно отразяващи процентното натрупване в много ниска, ниска, средна, висока и много висока изразеност на съответната характеристика. Така например много висока удовлетвореност от връзката (86-99%) се образува от суров бал 50-45; висока (61-85%) от суров бал 44-40; умерена (36-60%) от суров бал 39-36; ниска (21-35%) от суров бал 35-30 и много ниска (10-20%) от суров бал 29-10. Аналогично е образуването по скалата за комуникация в двойката. Много ниска е изразеността задезангажираност, впримченост, ригидност и хаотичност при суров бал 10-26; ниска при 30-40; умерена в диапазона 45-60; висока при 64-80 и много висока изразеност при суров бал 80-99. Всяка позиция като суров бал по подskalите от 7 до 35 за кохезия и гъвкавост има съответен процент, представен в таблицата в ръководството – 16-85% за отразяване на известна гъвкавост и свързаност в отношенията (суров бал 7-18 и процент 16%-35%), гъвкавост и свързаност (суров бал 19-65 и 35%-65%) и висока свързаност и гъвкавост (суров бал 29-35 и 68%-85%). Общият резултат за кохезия се получава от сумиране на кохезия и добавяне на сбора на впримченост – дезангажираност, разделен на 2. За гъвкавостта общият резултат представлява сумиране на гъвкавост и резултата от хаотичност – ригидност, разделен на 2.

В изследването също е приложена *Скала за психично здраве* в съкратения ѝ вариант (Mental Health Continuum - ShortForm (MHC-SF)). Това е един от най-използваните днес по света методи за мултидимензионално измерване на субективното здраве и благополучие. Съдържа три скали за измерване на *емоционалното благополучие*, *психичното благополучие* и *социалното благополучие*. Въз основа на множество проучвания и психометрични оценки на МНС е разработена и съкратена негова версия – МНС –SF, който вместо 40 включва 14 айтема. В тази версия са избрани най-прототипните айтеми за всяка една от включените дименсии както следва: 3 айтема за измерване на *емоционалното благополучие* (алфа на Кронбах .89); 6 айтема за измерване на *психичното благополучие* (по един за всяко едно от измеренията в модела на Риф) (алфа на Кронбах .88); 5 айтема за измерване на *социалното благополучие* (алфа на Кронбах .80). Агрегираната променлива, образувана от всички айтеми е със стойност алфа на Кронбах .91.

Формата за даване на отговор от респондентите е в съкратената версия на МНС предоставя възможност да се отговаря според честотата, с която се случват различните преживявания и състояние, свързани с позитивното психично здраве. Скалата за отговори е 6-степенна (нито веднъж, 1-2 пъти месечно, 1 път седмично, 2-3 пъти седмично, почти всеки ден и всеки ден). Така възможните стойности са от 14 до 84.

Обработка на резултатите

Получените от изследването данни са обработени с помощта на *статистическите методи*: анализ за надеждност, тест за нормалност на разпределението на променливите, честотен анализ, T-test за значими различия, дисперсионен, корелационен и регресионен анализ, тест за сравнение на чифтови извадки. Приложени са параметрични анализи след потвърждаване на равномерното и нормално разпределение на всички променливи. Данните са обработени със статистическия пакет SPSS for Windows 20.0. Допълнително, в някои статистически процедури, е използван пакет STAT 7.0.

Процедура на изследването

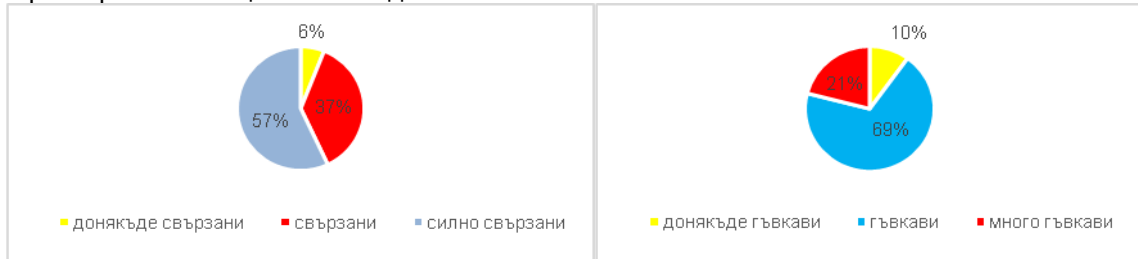
Изследването е проведено индивидуално, писмено и анонимно, като за всяко изследвано лице е осигурен идентификационен номер. Основната задача на изследвателя е да бъдат спазени правилата за ясна процедура, като се избегне даването на недействителни отговори. Спазени бяха правилата за спокойна обстановка, ясни инструкции, безшумно помещение и лесно достъпни методики. Беше постигнато получаването на самостоятелни отговори от всеки от анкетираните.

Първата методика, която попълниха лицата, беше въпросникът за измерване и оценка на двойковото функциониране с **променливи** свързаност и адаптивност, комуникация и удовлетвореност. След него анкетираните попълниха и скалите за субективно благополучие и психично здраве.

Трета глава
РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

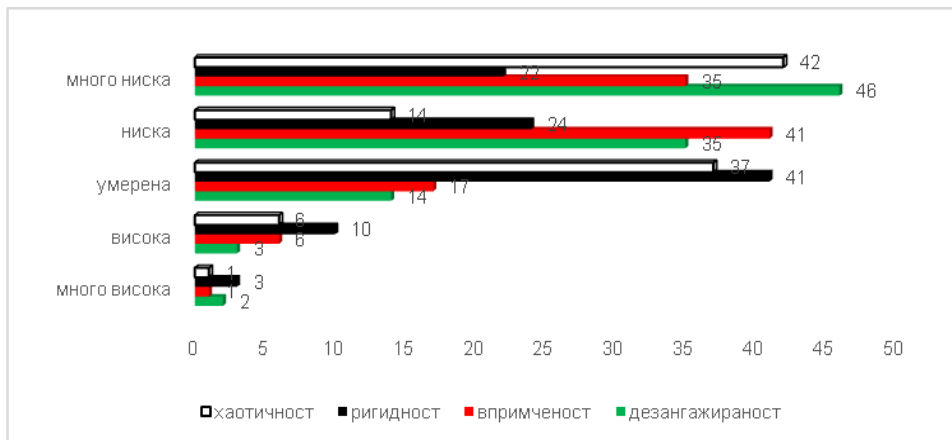
3.1. Модели на интимно партниране, възприемани отношения в двойката и индивидуална удовлетвореност

Основните измерения на функционирането на интимната двойка според изходната за настоящето изследване теория на Олсон са *свързаност, адаптивност, общуване и удовлетвореност*. В изследването те са проследени в рамките на няколко модела на партниране: 1) кратки и необвързани отношения, 2) сериозни отношения, без съвместно съжителство, 3) съжителство на семейни начала и 4) съжителство с брак. Фиг. 2, 3 и 4 илюстрират процентното разпределение на възприеманите характеристики на партньорството за цялата извадка.

Фигура 2. Процентно разпределение на отговорите, отразяващи възприеманите свързаност и гъвкавост в партньорските отношения

Резултатите показват позитивна картина за общата извадка: Повече от половината партньорски отношения, независимо от избрания модел на партниране, се оценяват като описващи се със силна свързаност и гъвкавост, следвани от описваните като свързани и гъвкави и в най-ниска степен като слабо свързани и гъвкави. Това се допълва и от илюстрираното на фиг. 3 процентно разпределение на отговорите за категориите хаотичност, ригидност, впримченост и дезангажираност, които са ниски.

Фигура 3. Процентно разпределение на отговорите, отразяващи възприеманите хаотичност, ригидност, впримченост и дезангажираност в партньорските отношения

Дезангажираността и хаотичността изследваните лица определят най-често като много ниска, а впримчеността като ниска. По отношение на ригидността в най-висока степен тя се определя като умерена. Това заедно с резултатите за удовлетвореност (фиг. 4) допълва положителния образ, който респондентите като цяло поддържат по отношение на възприеманите партньорски отношения.

Фигура 4. Процентно разпределение на отговорите, отразяващи възприеманите комуникация и удовлетвореност от партньорските отношения

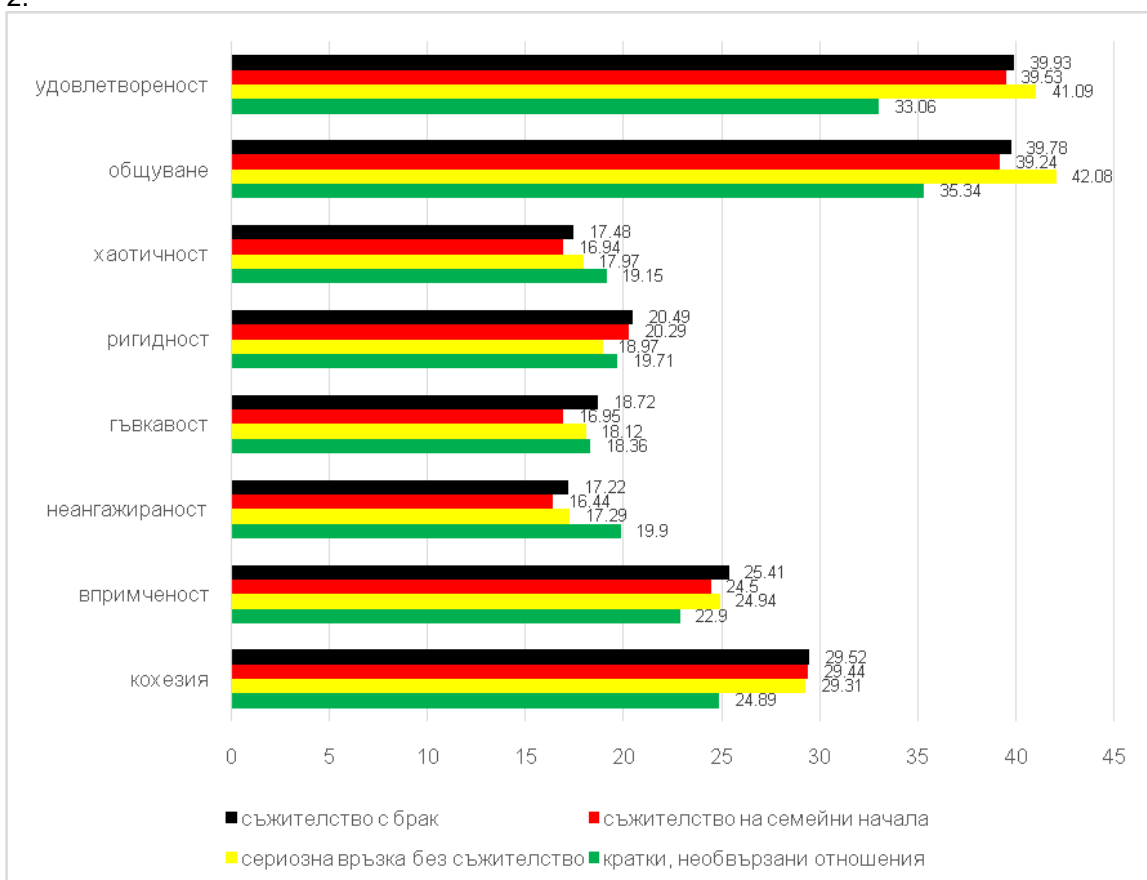
В най-висок степен общата група изследвани лица оценява общуването в двойката като много добро и въпреки по-равномерното разпределение по отношение на отговорите за удовлетвореност от партньорските отношения най-висок процент от изследваните лица подчертават, че са много удовлетворени. Независимо от избория партньорски модел можем да допуснем, че това свидетелства за факта, че наличието на партньор, независимо от затрудненията и изразена при краткотрайните необвързани отношения в сравнение с установените връзки. Гъвкавостта е по-висока при съжителство с брак и сериозна връзка в сравнение с краткотрайните необвързани отношения. Дезангажираността е значително по-силно представена в краткотрайните необвързани отношения в сравнение със сериозната връзка и формите на съжителство. Впримчеността е значително по-характерна за брака, отколкото за съжителството без брак. Ригидността има еднакво значение за всички форми на партниране. Този резултат е от интерес за допълнително проучване. Хаотичността е проявявана по-често в краткотрайните връзки, отколкото при кохабитация. Общуването е значително по-качествено между партньори в сериозна връзка и в съжителство, отколкото при краткотрайни необвързващи отношения.

Таблица 1. Значими различия в показателите на адаптивност и кохезия във връзката в зависимост от модела на партниране ($p < .05$)

	N	ср.ст-т	ст. откл.	F- ст-т / значимост	между групи
кохезия					
1. кратки и необвързани отношения	82	24.89	6.30	16.668 0.000	1-2,3,4
2. сериозна връзка без съжителство	97	29.31	4.82		
3. съжителство с партньор	78	29.44	4.92		
4. съжителство с брак	169	29.52	5.05		
1. кратки и необвързани отношения	82	22.90	5.27	5.876 0.001	1-2, 1-4
2. сериозна връзка без съжителство	97	24.94	4.26		
3. съжителство с партньор	78	24.45	3.94		
4. съжителство с брак	169	25.41	4.50		
дезангажираност					
1. кратки и необвързани отношения	82	19.90	4.88	9.683 0.000	1-2,3,4
2. сериозна връзка без съжителство	97	17.29	4.22		
3. съжителство с партньор	78	16.44	4.03		
4. съжителство с брак	169	17.22	4.53		
впримченост					
1. кратки и необвързани отношения	81	18.36	4.48	2.643 0.049	3 – 4
2. сериозна връзка без съжителство	97	18.12	4.79		
3. съжителство с партньор	78	16.95	4.77		
4. съжителство с брак	169	18.72	4.53		
ригидност					
1. кратки и необвързани отношения	82	19.71	4.63	2.025 0.110	
2. сериозна връзка без съжителство	97	20.29	4.81		
3. съжителство с партньор	78	18.97	4.96		
4. съжителство с брак	169	20.49	4.71		
хаотичност					
1. кратки и необвързани отношения	82	19.15	4.86	3.605 0.014	1 с 3
2. сериозна връзка без съжителство	97	17.97	5.08		
3. съжителство с партньор	78	16.94	3.73		
4. съжителство с брак	169	17.48	4.50		

общуване					
1. кратки и необвързани отношения	82	35.34	9.60	9.156 0.000	1-2,3,4
2. сериозна връзка без съжителство	97	42.08	7.40		
3. съжителство с партньор	78	39.24	8.21		
4. съжителство с брак	169	39.78	9.11		
удовлетвореност					
1. кратки и необвързани отношения	82	33.06	9.57	17.513 0.000	1-2,3,4
2. сериозна връзка без съжителство	97	41.09	6.99		
3. съжителство с партньор	78	39.53	7.66		
4. съжителство с брак	169	39.93	8.18		

До голяма степен описаните по-горе различия - повече дезангажираност и хаотичност, по-малко гъвкавост и сплотеност и по-неудовлетворително общуване обясняват и значимо по-ниската степен на удовлетвореност в двойката при краткотрайни необвързани отношения. Общата съпоставка спрямо модела на партниране е илюстрирана на фиг. 2.

Фигура 2. Общо разпределение на отговорите на изследваните лица за възприемане на различните модели на партниране по изучаваните характеристики на партньорските взаимоотношения (средни ст-ти)

Индивидуално възприеманата *свързаност* в партньорската двойка включва показателите *кохезия*, *впримченост* и *дезангажираност*. Съгласно получените резултати *кохезията* е добре изразена при трайни партньорски отношения. Според оценката на включените в изследването лица, тя е най-висока при лицата в брак ($M = 29.52$), на второ място при тези в съжителство ($M = 29.44$) и на трето място при сериозна връзка без съжителство ($M = 29.31$) – без да има статистически значимо различие между тях. В същото време *кохезията* при кратките и необвързани отношения ($M = 24.89$) е значимо по-ниско изразена в сравнение с трите форми на трайно партниране ($F = 16.67$, $p < .01$). Въпреки вътрешното разпределение и значими различия следва да се изтъкне още веднъж, че *кохезията* е водеща по значимост категория и при лицата с краткосрочни, необвързани отношения, спрямо неангажираността и впримчеността.

Резултатите за показателя *впримченост* бележат подобна на посочената по-горе тенденция. Във всички форми на съжителство той заема втора по ранг позиция. Той е по-високо изразен при трите форми на трайни партньорски отношения – при брак ($M = 25.41$), при съжителство без брак ($M = 24.5$) и при сериозна връзка ($M = 24.94$). От друга страна впримчеността е значимо по-ниска при кратките и необвързани отношения ($M = 22.90$) – по отношение на сериозна връзка и по отношение на съжителство с брак ($F = 5.88$; $p < .01$), като няма съществена разлика по отношение на съжителство с партньор.

Третият показател за свързаност – *дезангажираност* - също очерта специфични тенденции. Дезангажираността е значимо по-високо изразена при кратки и необвързани отношения ($M = 19.90$) в сравнение с останалите по-трайни форми на партниране, където съответните средни стойности са: $M = 17.29$ при сериозна връзка, $M = 16.44$ при съжителство и $M = 17.22$ при съжителство с брак ($F = 9.68$; $p < .01$). Прави впечатление, че този показател е най-ниско застъпен независимо от модела на партниране.

Отчетените различия са по отношение на кратките необвързани отношения, при които не се достига същностно партниране и интимност. При тях отношенията се описват с по-висока степен на дезангажираност, по-ниско изразена кохезия и впримченост. От друга страна въпреки различията еднаквите рангове при различните модели на партниране свидетелстват, че независимо от формата на съжителство в партньорството се следва еднообразен модел и възприемането му след като има идеята за „отношения“. Този еднотипен модел свидетелства, че независимо от избрания модел на партниране, водеща за двойковите отношения е кохезията, следвана от впримчеността, а най-ниско застъпена е възприеманата дезангажираност. Това може да се разглежда като различни етапи от възприемането на партньора във връзката и отчитане на собствените потребности.

На второ място е изследвана *адаптивността* в партньорската двойка, като са проследени показателите *гъвкавост*, *ригидност* и *хаотичност*. *Гъвкавостта* е най-добре изразена при двойки в съжителство с брак ($M = 18.72$), на второ място при двойки с кратки и необвързани отношения ($M = 18.36$) и при сериозна връзка без съжителство ($M = 18.12$) и най-слабо при съжителство без брак ($M = 16.95$). Значима разлика се установява между съжителство с брак и съжителство без брак ($F = 2.64$, $p < .05$). Този резултат е особено интересен, защото за разлика от отчетените по-горе отразява именно различието между брака и липсата на брака при съжителството. Може да се предположи, че бракът фасилитира в известна степен гъвкавостта, докато липсата на формален подпис осигурява друг вид спокойствие на партньорите и спира търсенето на адаптивност в ежедневната комуникация.

По отношение на *ригидността* като измерение на партньорските отношения не се открива съществено различие между изучаваните модели на партниране. Заслужава да се отбележи, че ригидността е сравнително силно изразена, често по-високо от гъвкавостта – средните стойности при брак са $M = 20.49$, при връзка без съжителство $M = 20.29$, при кратки и необвързани отношения $M = 19.71$. Най-слаба е при съжителство без брак ($M = 18.97$). Логично е да се предположи, че ригидността се повишава след трайно установяване на отношенията, но липсата на значими различия показва, че тя е важна като осигуряваща специфична стабилност на партньорите независимо от модела на връзка.

Третият показател за адаптивност е *хаотичността*. Значима разлика ($F = 3.60$, $p < .01$) се отчита между най-високата му изразеност при кратките и необвързани отношения ($M = 19.15$), и най-ниска - при съжителство без брак ($M = 16.94$). Той се доближава при двойки в брак ($M = 17.48$) и в сериозна връзка без съжителство ($M = 17.97$).

Впечатление прави, че и при четирите модела, независимо от партнирането, ригидността заема най-висока позиция в отговор вероятно на базисния индивидуален стремеж към сигурност и сигурност на партньорската система. Съжителството на семейни начала от своя страна подкрепя в еднаква степен проявата и на гъвкавост, и на хаотичност. При двойките в брак гъвкавостта е втората предпочитана стратегия, преди хаотичността. Обратно, при краткосрочните несериозни връзки хаотичността предшества стремежа към прояви на гъвкавост.

Проследяването на качеството на *общуване* при различните партньорски модели показва, че то е много добре изразено при моделите на трайни партньорски отношения. Според оценката на респондентите възприеманото качество на общуване е най-високо при сериозна връзка без съжителство ($M = 42.08$), на второ място при брак ($M = 39.78$) и на трето място при връзка със съжителство ($M = 39.24$). Качествената комуникация е най-

слабо изразена при кратките и необвързани отношения ($M = 35.34$). Различието между отделните форми на партниране е значимо ($F = 9.16$, $p < .01$) с изключение на липсата на значими различия между брак и съжителство без брак. Качеството на общуване се определя от емоционалната ангажираност и сериозността на партниране. В брак и съжителство комуникацията е по-задълбочена в сравнение с краткосрочните неангажиращи връзки. Това потвърждава значението на комуникацията за двойката и стабилността ѝ, както и че подобряването на комуникацията е средство за повишаване на шанса за удовлетворителни отношения. Най-интересен е резултатът, разкриващ, че качеството на комуникация се оценява най-високо при сериозните връзки без съжителство. Това може да се обясни от една страна с по-малкото време, което партньорите в двойката прекарват заедно, но вероятно и със стремежа им да се опознаят в по-висока степен и по-високата степен на себеразкриване. Това заслужава допълнително проучване предвид факта, че в това изследване не е разграничена в достатъчна степен продължителността на моделите на партниране по години.

Удовлетвореността е най-висока при сериозна връзка без съжителство ($M = 41.09$), на второ място при брак ($M = 39.93$), на трето място при връзка със съжителство ($M = 39.53$). Моделът на партниране *сериозна връзка без съжителство* се откроява с по-високата си удовлетвореност. В същото време удовлетвореността при кратките и необвързани отношения ($M = 33.06$) изпъква с много по-ниската си изразеност в сравнение с всички други форми на партниране ($F = 17.51$, $p < .01$). Субективно като най-удовлетворителни се възприемат отношенията от респонденти в двойки в сериозна връзка без съжителство, следвани от брачните двойки, двойките, живеещи на семейни начала и като най-ниско удовлетворителни се определят отношенията при краткосрочните неангажирани връзки.

Общата съпоставка спрямо модела на партниране е илюстрирана на фиг. 2. Сериозната връзка без съжителство е свързана с най-високи възприемана удовлетвореност и качество на общуване. Ригидност, впримченост, гъвкавост и кохезия, са най-силно изразени при двойките в брак. Дезангажираността и хаотичността са най-явни при краткотрайните необвързани отношения.

Проследените по-горе резултати дават възможност за характеризирание на партньорските отношения във всеки от изучаваните модели на интимно партниране. ***Сериозната връзка без съжителство*** се очертава като носеща най-висока удовлетвореност на включения в нея индивид. Тя е свързана с високо качество на общуването в двойката и с добре балансиран модел на свързаност (наличие и на автономност, и на подкрепа). В същото време партнирането не се отличава с достатъчно гъвкавост, то по-скоро предполага зависимост на партньорите и фиксираност в техните отношения.

Съжителството с брак също е свързано с по-ниска, но достатъчно добре изразена удовлетвореност на отделния партньор. Формираните при този модел отношения са приблизително еднакви с отношенията при сериозната връзка без съжителство - висока балансираност между автономист и свързаност, ригидност в отношенията с преимущество пред проявите на гъвкавост и хаотичност и високо качество на общуване.

Съжителството без брак (на семейни начала) носи определени отличителни характеристики. То също е свързано с добре изразена удовлетвореност от връзката в двойката и с достатъчно висока оценка за качеството на общуване. Високата позитивна балансираност във връзката, тенденцията към поддържане на зависимост между партньорите (впримченост) са съпроводени от по-слабо изразена дезангажираност (предполагащо по-сериозна ангажираност) в сравнение с другите модели на партниране. В същото време се отбелязва по-неопределена адаптивност в партньорските отношения, отразена в по-слаба гъвкавост, по-ниска ригидност и по-ниската хаотичност в отношенията. Посочените особености свидетелстват за известна предпазливост в определени аспекти на партнирането в двойката.

Партнирането при ***кратките и необвързани отношения*** съществено се отличава от установеното при трайните модели на интимна връзка. Преди всичко то се характеризира с по-ниско изразена удовлетвореност. Тази тенденция се изявява на фона на констатираната в изследването по-ниска позитивна (балансирана) близост, по-слаба зависимост и по-определена дезангажираност на партньорите. От друга страна, се отбелязва добре изразена гъвкавост в отношенията в сравнение с останалите модели на

партниране и по-изразена хаотичност. Качеството на общуване е в синхрон с общата тенденция на по-ниски показатели на качеството на партниране.

3.2. Връзка между възприеманата удовлетвореност и характеристиките на различните модели на партниране

По следващата поставена задача е проследена връзката между удовлетвореността от партнирането с отделните измерения на партньорските отношения в четирите проучени модела на партниране (табл. 2).

Таблица 2. Корелационни коефициенти между измеренията на партньорските отношения за цялата извадка (** ниво на значимост <0.01; * ниво на значимост < 0.05)

	Гъвк.	Дезангаж.	Впримч.	Ригид.	Хаотич.	Общув.	Удовл.
Кохезия	.64**	-.45**	-.1**	.15**	-.33**	.71**	.70**
Гъвкавост		-.13**		.38**	-.25**	.61**	.60**
Дезангажианост			.37**	.19**	.49**	-.42**	-.39**
Впримченост				.41**	.30**	-.20**	-.13**
Ригидност					.10*	.12**	.16**
Хаотичност						-.32**	-.32**
Общуване							.81**

Между заложените променливи се наблюдават значими положителни и отрицателни корелации. Корелация отсъства единствено между впримченост и гъвкавост, които са противоположни по съдържание като нагласа и поведение. Кохезията е положително свързана с гъвкавостта и ригидността и отрицателно с дезангажираността, впримчеността и хаотичността. Гъвкавостта е положително свързана с кохезията и ригидността и отрицателно с дезангажираността и хаотичността. Дезангажираността има положителна корелация с впримченост, ригидност и хаотичност и отрицателно с кохезията и гъвкавост. Впримчеността е положително свързана с дезангажираността, ригидността и хаотичността и отрицателно с кохезията. Ригидността корелира положително с всички променливи - кохезия, гъвкавост, дезангажираност, впримченост и хаотичност. Хаотичността е положително свързана с дезангажираност, впримченост и ригидност и отрицателно с кохезията и гъвкавост.

По-високото качество на взаимоотношения с проява на гъвкавост, даване на свобода и автономност и същевременно поддържане на достатъчна степен на близост има когато партньорите проявяват последователност в поведението и в отношенията си и не се придържат към избрани еднозначно наложени модели. Липсата на качество на ангажиране и отдаване във връзката, независимо от формата на модела на партниране, води до придържане към заложените модели на поведение, които може да не са успешни, както и до повишаване на възможността от вкопчване в партньора и връзката (впримченост).

Качеството на общуване нараства когато двойката проявява кохезия, гъвкавост, както и ригидност. Общуването се определя като недостатъчно качествено при високи дезангажираност, впримченост и хаотичност. Качеството на комуникация зависи от това всеки от партньорите да има своя собствена идентичност, за да може да зачита и тази на другия. Общуването има нужда и от определени правила, които да бъдат следвани в отговор на необходимостта от сигурност. Важен момент обаче е проявата на достатъчно гъвкавост в отношенията в двойката и зачитане на нуждите и на другия.

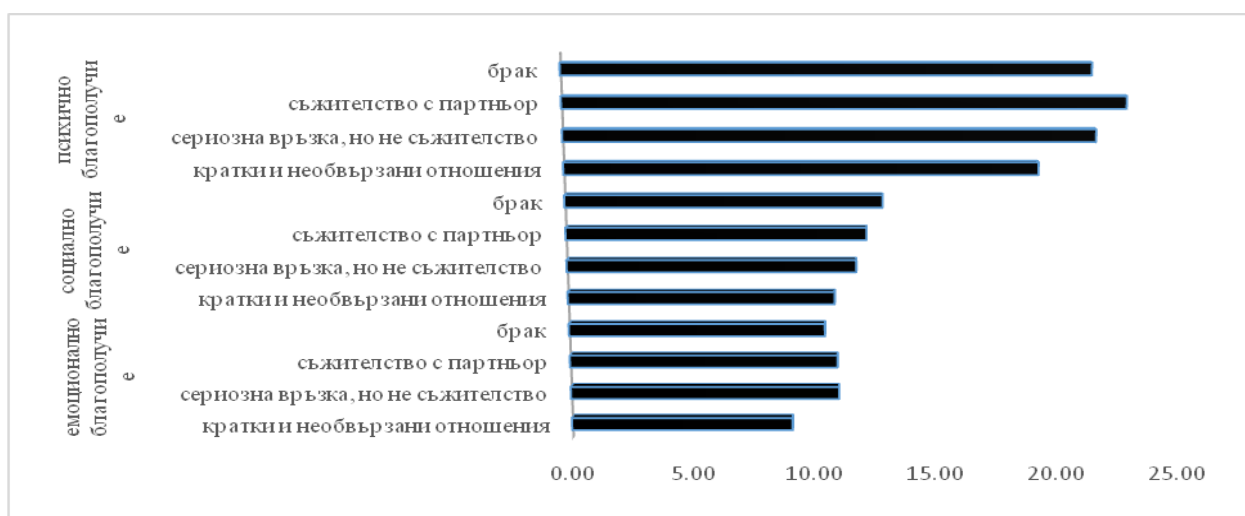
Субективно изпитваната удовлетвореност е висока при проява на кохезия, гъвкавост, ригидност и високо качество на общуване. Удовлетвореността намалява при високи степени на възприемана дезангажираност, впримчване и хаотичност. С други думи, за да бъде висока удовлетвореността от партнирането в двойката, възприемането на отношенията трябва да бъде на психологическа близост и интимност и споделеност в общуването с проява на гъвкавост в различните ситуации, в които двойката влиза. Усещането за задушаване или фиксиране, придържането към изкуствено наложени рамки и модели, непостоянството и липсата на ангажираност, карат партньора в двойката да изпитва неудовлетворение.

Моделите на интимно партниране са свързани с конкретна и специфична изразеност на отношенията в двойката в аспекта на: преживяваната и изразяваната близост, проявяваната гъвкавост във взаимоотношенията, качеството на общуване, удовлетвореността от партньорските отношения. Удовлетвореността от партнирането в двойката при всички модели, независимо от тяхната специфика, е свързана преди всичко с качеството на общуването и с баланса в преживяваната и изразяваната близост.

При по-задълбочено проучване на връзките при различните модели на партниране откриваме някои различия. Връзката на ригидността, отчетена за общата извадка, се оказва, че се дължи единствено на значението, което произтича от групата в кратки, необвързани отношения. С други думи, търсенето на модел, който да бъде следван, за да се установи модел на трайно партниране. Впримчеността не е отрицателно свързана с кохезията при съжителството без брак, както и при краткотрайните необвързани отношения. Удовлетвореността не се определя от впримчеността и хаотичността, първото непознато, а второто характерно за краткосрочните необвързани отношения. Дезангажираността също така не е свързана с удовлетвореността при съжителството без брак. Всички останали корелации са еднообразни, независимо от модела на партниране.

3.3. Индивидуално благополучие и връзка с характеристиките на партньорския статус

Резултатите по степен на изразеност в партньорските модели са илюстрирани на фиг. 4.

Фигура 4. Изразеност на категориите благополучие при четирите модела на партниране (ср.ст-ти)

Най-високи нива на емоционално благополучие имат лицата в сериозна връзка без съжителство, следвани от тези в съжителство без брак, в брачен съюз и с краткотрайна неангажираща връзка. Въпреки липсата на статистическа значимост (табл.3) следва да отбележим, че социалното благополучие е най-високо при лицата в брак, следвани от тези в съжителство, в сериозна връзка без съжителство и най-ниско при тези с краткосрочна връзка. Психичното благополучие е изразено в най-висока степен при кохабитация, следвано от лицата в сериозна връзка, които обаче не съжителстват, в брак и при краткосрочни отношения.

Таблица 3. Обща статистика и различия в нивата на емоционално, социално и психично благополучие при четирите форми на партниране

		средна стойност	стандартно отклонение	F-стойност	Значимост	разлика в ср. ст-ти (I-J)	Значимост
Емоционално благополучие	кратки и необвързани отношения	9.11	4.00	5.21		-1.92*	.00
	сериозна връзка без съжителство	11.03	3.46				
	съжителство с партньор	10.97	2.83				
	съжителство с брак	10.46	3.75				
Социално благополучие	кратки и необвързани отношения	10.87	6.27				
	сериозна връзка без съжителство	11.75	6.10				
	съжителство с партньор	12.17	5.40				
	съжителство с брак	12.81	5.89				
Психично благополучие	кратки и необвързани отношения	19.07	7.29	4.13	0.007	-2.28*	.18
	сериозна връзка без съжителство	21.35	6.49				

съжителство с партньор	22.54	5.09			-3.47*	.01
съжителство с брак	21.12	6.36			-2.05*	.18

Социалното благополучие е свързано с общуването с широк кръг значими други и хора и очевидно затова моделът на партниране не оказва влияние върху него за разлика от значимото влияние върху емоционалното и психичното благополучие. По отношение на емоционалното благополучие значима разлика се наблюдава между лицата в краткосрочни необвързани отношения и всички останали групи, т.е. лица, поддържащи сериозна връзка независимо от вида ѝ. Резултатът е аналогичен и по отношение на психичното благополучие.

Резултатите за *връзката на партньорските отношения* по отношение на отделните показатели (свързаност, адаптивност, общуване, удовлетвореност) със *субективната оценка за възприемано благополучие* на индивида са илюстрирани в табл. 4.

Таблица 4 Връзка между благополучието и характеристиките на партньорски взаимоотношения за цялата извадка (** $p < .01$; * $p < .05$)

	емоционално благополучие	социално благополучие	психично благополучие
кохезия	.370**	.252**	.333**
гъвкавост	.280**	.241**	.258**
дезангажираност	-.230**		-.188**
впримченост	-.173**		-.223**
ригидност			
хаотичност	-.223**		-.213**
комуникация	.424**	.234**	.360**
удовлетвореност	.508**	.322**	.428**

Емоционалното благополучие е по-високо при изразена сплотеност и гъвкавост във взаимоотношенията в двойката, високо качество на общуването и изживявана удовлетвореност. Резултатът се репликира във всички аспекти и по отношение на измерваното психично благополучие. То е по-ниско при проявявана дезангажираност в двойката, отношения на впримченост и хаотичност. Социалното благополучие има частични връзки, то е по-високо при сплотени и гъвкави отношения, добра комуникация в двойката и изживявана удовлетвореност от партньорството. Следва да се отбележи, че ригидността в отношенията няма връзка с благополучието. Табл. 5 описва резултатите за благополучие в зависимост от формата на партниране.

Таблица 5. Значими връзки между благополучието и характеристиките на партниране при отделните форми на избрана връзка (** $p < .01$; * $p < .05$)

Кратки и необвързани отношения	Емоционално благополучие	Социално благополучие	Психично благополучие
Кохезия			
Гъвкавост	.218*		.233*
Дезангажираност		.324**	
Впримченост		.281*	
Ригидност			
Хаотичност		.269*	
Общуване	.300**		.224*
Удовлетвореност от партньорството	.354**		.262*
Сериозна връзка без съжителство			
Кохезия	.397**		.412**
Гъвкавост	.405**		.365**
Дезангажираност			
Впримченост	-.279**		-.269**
Ригидност			
Хаотичност	-.248*		-.314**
Общуване	.491**		.446**
Удовлетвореност от партньорството	.636**	.357**	.581**
Съжителство без брак			
Кохезия	.345**	.300**	.259*
Гъвкавост		.234*	
Дезангажираност	-.332**	-.263*	-.338**
Впримченост			
Ригидност			

Хаотичност			-.267*
Общуване	.455**	.239*	.293**
Удовлетвореност от партньорството	.409**	.246*	.381**
Съжителство с брак			
Кохезия	.426**	.325**	.387**
Гъвкавост	.278**	.314**	.250**
Дезангажираност	-.347**	-.238**	-.311**
Впримченост	-.263**	-.233**	-.311**
Ригидност			
Хаотичност	-.358**	-.242**	-.254**
Общуване	.410**	.355**	.375**
Удовлетвореност от партньорството	.526**	.401**	.445**

При проследяване на връзките в отделните форми на партниране можем да изведем следните разлики. По отношение на *емоционалното благополучие* при краткосрочните връзки то се определя единствено от усещането за гъвкавост, общуването и изпитваната удовлетвореност от връзката. При сериозната връзка значение имат високата кохезия и гъвкавост, удовлетвореността от общуването и цялостната удовлетвореност, както и отсъствието на хаотичност и впримченост. За съжителството без брак емоционалното благополучие е свързано с проява на гъвкавост, липса на дезангажираност и отново с качеството на комуникация и удовлетвореността от партньорството. Съжителството в брак има връзка с всички променливи с изключение на ригидността, то е по-високо при добра сплотеност и гъвкавост в отношенията, ниска дезангажираност, впримчености, хаотичност и високи качество на комуникация и удовлетвореност от партньорството.

Социалното благополучие също има интересни разлики. При лицата в кратки отношения то се определя единствено от високата степен на дезангажираност, хаотичност и впримченост. При сериозна връзка без съжителство е свързано единствено с удовлетвореността от партньорството. За лицата в кохабитация се определя като по-високо от високата кохезия и гъвкавост, комуникацията и удовлетвореността от партньорството, както и от ниската дезангажираност. При брак социалното благополучие е по-високо при добра сплотеност и гъвкавост в отношенията, ниска дезангажираност, впримченост и хаотичност и високи качеството на комуникация и удовлетвореността от партньорството.

Психичното благополучие при краткосрочните връзки се определя единствено от усещането за гъвкавост, общуването и изпитваната удовлетвореност от връзката. За сериозната връзка значение имат високата кохезия и гъвкавост, удовлетвореността от общуването и цялостната удовлетвореност, както и отсъствието на хаотичност и впримченост. За лицата в съжителство без брак психичното благополучие се определя от проява на гъвкавост, липса на дезангажираност и хаотичност и отново качеството на комуникация и удовлетвореността от партньорството. При брак психичното благополучие е по-високо при добра сплотеност и гъвкавост в отношенията, ниска дезангажираност, впримченост и хаотичност и високи качеството на комуникация и удовлетвореността от партньорството. Като цяло емоционалното и психичното благополучие са свързани с аналогични фактори за разлика от социалното. Ригидността в отношенията няма връзка с благополучието в различните му форми.

3.4. Проучване на влиянието на пола и възрастта върху индивидуално възприеманите партньорските отношения и удовлетвореността от тях

Полът се оказва фактор, който влияе върху възприемането на всички аспекти на партньорството. При жените по-изразена е значимостта на кохезията ($M=28.77$ с/у $M = 27.63$; $t = 1.92$; $p < .05$), гъвкавостта ($M=24.84$ с/у $M = 23.88$; $t = 1.96$; $p < .05$), общуването ($M=39.49$ с/у $M = 38.78$; $t = 0.76$; $p < .05$), и общата удовлетвореност от партньорството ($M=38.92$ с/у $M = 38.11$; $t = 0.88$; $p < .05$). За мъжете по-висока изразеност имат дезангажираността ($M=18.30$ с/у $M = 17.53$; $t = 1.55$; $p < .05$), впримчеността ($M=19.17$ с/у $M = 17.98$; $t = 2.37$; $p < .05$), ригидността ($M=20.65$ с/у $M = 19.89$; $t = 1.50$; $p < .05$) и хаотичността ($M=19.00$ с/у $M = 17.50$; $t = 3.05$; $p < .01$). Полът не оказва влияние върху благополучието, което е репликация на изследванията, които установяват, че няма значими различия по пола (Diener&Suh, 1997). Множественият дисперсионен анализ установи само едно съвкупно влияние на пола и избрания модел на партниране – върху хаотичността ($F = 6.415$; $p < .01$). При сериозна връзка без съжителство мъжете са

подчертано по-хаотични от дамите, както и при съжителство без брак. Това е индикация, която заслужава да бъде проучена допълнително. Останалите влияния на пола са директни.

Възрастта оказва частично значимо влияние върху възприемането на връзката (табл. 6). Лицата над 40 години проявяват повече гъвкавост спрямо тези на 24-30 години. Впримчеността е по-изразена в групата над 50 години в сравнение с групата под 23 години и 41-50 годишните. Лицата над 50 г. са и по-ригидни в сравнение с тези под 23 г. и групата на 31-40 годишните. Общуването е по-удовлетворително за лицата под 23 години в сравнение 31-40 годишните.

Таблица 6. Значими влияния на възрастта върху възприеманите характеристики на партньорството

Променливи	възраст	среднастойност	ст. откл.	F- ст-т	значим.	групи
Гъвкавост	до 23 г.	24.79	4.61	3.42	.01	2-4, 5
	24-30 г.	23.14	4.26			
	31-40 г.	23.92	4.70			
	41-50 г.	25.19	4.30			
	над 50 г.	25.53	4.87			
Впримченост	до 23 г.	18.07	4.71	3.61	.01	5-1, 4
	24-30 г.	17.97	4.61			
	31-40 г.	18.21	4.77			
	41-50 г.	17.47	4.26			
	над 50 г.	20.04	4.79			
Ригидност	до 23 г.	19.91	5.04	2.84	.02	3-5
	24-30 г.	19.56	3.53			
	31-40 г.	19.40	4.94			
	41-50 г.	20.08	4.47			
	над 50 г.	21.66	5.24			
Общуване	до 23 г.	41.69	8.00	3.15	.01	1-3
	24-30 г.	38.08	8.34			
	31-40 г.	38.26	9.36			
	41-50 г.	38.48	9.80			
	над 50 г.	38.78	8.27			

Резултатите за благополучието (табл. 7) показват, че емоционалното благополучие е по-високо при лицата под 23 г. в сравнение с тези над 50 г., но по отношение на социалното благополучие то е по-силно изразено в групата 30-50 г в сравнение с тези под 23 годишна възраст. В психичното благополучие не се наблюдава различие в различните възрастови групи.

Таблица 7. Значими влияния на възрастта върху индивидуалното благополучие

променливи	възраст	ср. ст-т	ст. откл	F -ст-т	значим.	групи
Емоционално лагополучие	до 23г.	11.24	3.19	3,48	.04	1-5
	24-30 г.	10.05	3.36			
	31-40 г.	10.83	3.67			
	41-50 г.	10.02	4.03			
	над 50 г.	9.39	3.58			
Социално благополучие	до 23г.	11.48	5.92	4.48	.01	2-3, 4
	24-30 г.	9.92	5.12			
	31-40 г.	13.49	6.19			
	41-50 г.	13.02	6.10			
	над 50 г.	11.96	5.32			

В продължение на влиянието на възрастта проверихме и процентното разпределение на избрания модел на партниране спрямо натрупване във възрастови групи (табл. 8):

Таблица 8. Предпочитан модел на партниране в различни възрастови периоди (в %)

		Модел на партниране			
		Кратки и необвързани отношения	Сериозна връзка, но не съжителство	Съжителство с партньор	Съжителство с брак
Възраст	< 21 г.	37	56	16	3
	21-31 г.	16	16	28	12
	>31 г.	29	25	34	154

При лицата под 21 годишна възраст логично най-разпространената форма на партниране са сериозната връзка без съжителство и кратките и необвързани отношения. В периода 21-31 г. предпочитаната форма е на съжителство без брак, а в групата над 31 годишна възраст доминира съжителството с брак. Това е индикация за социалната роля и психосоциалното развитие в индивидуален аспект, които до голяма степен определят готовността за създаване на трайни институционализирани отношения освен личния избор. Как това е обвързано с измеренията на партниране е показано в табл. 9.

Таблица 9. Значими влияния на възрастовите периоди върху начина на партниране

	F-ст-т	значим.	възраст (I)	възраст (J)	разлика в средните стойности	значим.
Кохезия	4.622	.010	< 21 г.	21-31 г.	2.48*	.12
Гъвкавост	4.757	.009	21-31 г.	< 21 г.	-1.87*	.26
				> 31 г.	-1.79*	.14

Общуване	8.212	.000	< 21 г.	21-31 г.	4.37*	.04
				> 31 г.	3.61*	.01
Удовлетвореност	5.990	.003	< 21 г.	21-31 г.	3.84*	.11
				> 31 г.	2.86*	.11
Емоционално благополучие	4.526	.011	< 21 г.	21-31 г.	1.20	.09
				>31	1.16*	.16
Социално благополучие	7.372	.001	> 31 г.	< 21 г.	1.38	.11
				21-31 г.	2.86*	.01

Ригидността, хаотичността, дезангажираността, впримчеността и психичното благополучие се очертават като индивидуални предпочитания, докато нормативното възрастово психосоциално развитие също оказва влияние върху предпочитания модел на партниране. Кохезията е по-изразена във възрастта под 21 г. Гъвкавостта в отношенията е по-висока до 21 г. и над 31 г. Интересен момент е, че групата под 21 г. има по-високи стойности при оценяване на качеството на общуването в двойката и му отдава по-високо значение в сравнение с лицата над 21 годишна възраст. Емоционалното благополучие е с по-висока стойност в групата под 21 години, а социалното – при тези над 31 годишна възраст.

Всичко това свидетелства за влиянието и значението на психосоциалното развитие. Моделът на партниране и изграждането на истинска психична интимност до голяма степен се влияят от готовността и степента на индивидуална зрялост. Така можем да заключим, че изборът на модел на партниране се определя както от индивидуалните предпочитания и се влияе от субективни опит и минали преживявания, така търпи въздействието и на нормативното психосоциално развитие, което определя периодът от време, необходим за постигането на зрялост.

3.5. Влияние на продължителността на връзката и децата върху качеството на възприемано партниране

Проследено е и влиянието на продължителността на връзката, в която се намират в момента респондентите след като не беше отчетено съвместно влияние на продължителността на връзката заедно с избрания партньорски модел (табл. 10). Изследваните лица са разделени на две групи с продължителност на връзката под и над 3 години. като ориентиоровъчен индикатор за граница на запазени отношения.

Таблица 10. Значими влияния на продължителността на връзката върху компонентите на партниране

	връзка	ст. ст-т	ст. откл.	F-стойност	значимост
Кохезия	< 3 години	27.51	6.31	-2.710	.007
	> 3 години	29.06	5.43		
Гъвкавост	< 3 години	23.68	5.32	-3.169	.002
	> 3 години	25.15	4.34		
Дезангажираност	< 3 години	18.27	4.95	2.310	.021
	> 3 години	17.23	4.42		
Хаотичност	< 3 години	18.42	5.09	2.193	.029
	> 3 години	17.43	4.33		
Удовлетвореност	< 3 години	37.68	8.85	-2.053	.041
	> 3 години	39.38	8.41		

При връзки с продължителност над 3 години са по-високи кохезията и гъвкавостта и по-ниски дезангажираността и хаотичността в отношенията. Те се описват и с по-добра комуникация и удовлетвореност. Очевидно, обратната тенденция (дезангажираност и хаотичност и липса на кохезия и гъвкавост) води до разпадане на отношенията. Кохезията и гъвкавостта нарастват с продължителността на връзката, а дезангажираността и хаотичността намаляват, което свидетелства за фактора научаване при избора на двама души да запазят отношенията си. Това обяснява и по-високата удовлетвореност при по-продължителните връзки. Впечатление прави личният избор, който очевидно е водещ и не е обвързан с продължителността на връзката по отношение на комуникацията, ригидността и впримчеността. Продължителността на връзката не оказва влияние върху емоционалното, социалното и психичното благополучие.

Броят деца не оказва влияние върху емоционалното и психичното благополучие, както и върху кохезията, гъвкавостта, дезангажираността, хаотичността, общуването и удовлетвореността. Броят деца оказва влияние върху социалното благополучие ($F =$

2.939; $p < .05$), впримчеността ($F = 2.799$; $p < .05$) и ригидността ($F = 3.064$; $p < .05$). Двойките с две деца изживяват по-високо социално благополучие в сравнение с тези без деца ($M = 2.33672$; $p < .05$). Двойките без деца са по-впримчени в сравнение с тези с едно дете ($M = 1.850$; $p < .05$), както и тези с две деца ($M = 1.699$; $p < .05$). Ригидността е по-висока при тези без деца в сравнение с двойките с едно дете ($M = 1.755$; $p < .05$). Партньорите с две деца проявяват по-висока ригидност в сравнение с тези с едно дете ($M = 2.396$; $p < .05$). Очевидно, децата стимулират социалното благополучие поради очакванията на обществото, както и гъвкавостта спрямо впримчването в отношенията между партньорите. При наличие на две деца обаче ригидността се оказва важна вероятно предвид нуждата от правила и модели, които да улеснят справянето с ангажиментите.

3.6. Резултати за влиянието на характеристиките на партньорство върху изживяваното благополучие

Гъвкавостта в отношенията влияе върху всички аспекти на благополучието и определя по-високите му стойности в емоционален ($F = 19.124$; $p < .01$), социален аспект ($F = 14.211$; $p < .01$) и в аспекта на психично благополучие ($F = 16.390$; $p < .01$) (табл. 11).

Таблица 11. Влияние на гъвкавостта в партньорските отношения върху благополучието

Зависима променлива	(I) гъвкавост	(J) гъвкавост	Разлика в средните ст-ти (I-J)	Значимост
Емоционално благополучие	донякъде гъвкави	Гъвкави	-2.80 [*]	.00
		много гъвкави	-3.94 [*]	.00
	гъвкави	донякъде гъвкави	2.78 [*]	.00
		много гъвкави	-1.14 [*]	.06
	много гъвкави	донякъде гъвкави	3.94 [*]	.00
		Гъвкави	1.14 [*]	.06
Социално благополучие	донякъде гъвкави	Гъвкави	-3.16 [*]	.01
		много гъвкави	-5.53 [*]	.00
	гъвкави	донякъде гъвкави	3.16 [*]	.01
		много гъвкави	-2.37 [*]	.01
	много гъвкави	донякъде гъвкави	5.53 [*]	.00
		Гъвкави	2.37 [*]	.01
Психично благополучие	много гъвкави	донякъде гъвкави	6.47 [*]	.00
		гъвкави	2.55 [*]	.01
	гъвкави	донякъде гъвкави	3.92 [*]	.00
		много гъвкави	-2.55 [*]	.01
	много гъвкави	донякъде гъвкави	6.47 [*]	.00
		гъвкави	2.55 [*]	.01

Колкото по-висока е гъвкавостта в отношенията, толкова по-високи са емоционалното, социалното и психичното благополучие. Това може да се обясни с автономността и зачитането на партньора и себе си.

Влияние на категориално определените характеристики (които методът нормира) на партньорските взаимоотношения върху емоционалното, социалното и психичното благополучие показва някои значими ефекти.

Кохезията оказва влияние върху всички аспекти на благополучието: емоционално благополучие ($F = 26.869$; $p < .01$); социално благополучие ($F = 13.273$; $p < .01$); психично благополучие ($F = 31.007$; $p < .01$). Колкото по-висока е степента на възприемана обвързаност в двойката, толкова по-високи са емоционалното, социалното и психичното благополучие (табл. 12).

Таблица 12. Влияние на възприеманата кохезия в партньорските отношения върху благополучието.

Зависима променлива	(I) кохезия	(J) кохезия	Разлика в средните ст-ти(I-J)	Значимост
емоционално благополучие	донякъде свързани	Свързани	-1.63 [*]	.24
		много свързани	-3.73 [*]	.00
	свързани	донякъде свързани	1.66 [*]	.24
		много свързани	-2.07 [*]	.00
	много свързани	донякъде свързани	3.73 [*]	.00
		Свързани	2.07 [*]	.00
социално благополучие	донякъде свързани	Свързани	.19	.86
		много свързани	-2.68 [*]	.24

	свързани	донякъде свързани	-.19	.88
		много свързани	-2.87*	.00
	много свързани	донякъде свързани	2.68*	.24
		Свързани	2.87*	.00
психично благополучие	донякъде свързани	Свързани	.66	.60
		много свързани	-3.94*	.02
	свързани	донякъде свързани	-.66	.60
		много свързани	-4.60*	.00
	много свързани	донякъде свързани	3.94*	.02
		Свързани	4.60*	.00

Дезангажираността има влияние върху емоционалното благополучие ($F = 10.262$; $p < .01$) и върху психичното ($F = 7.199$; $p < .01$), но не и върху социалното благополучие. Ниската дезангажираност стимулира високи емоционално и психично благополучие. Социалното благополучие отново се очертава, че влияе по-скоро от по-широкия кръг значими други, а не само от партньорските отношения (табл. 13).

Таблица 13. Влияние на възприеманата дезангажираност в партньорските отношения върху благополучието. (** $p < .05$; ** $p < .01$)

Зависима променлива	(I) дезангажираност	(J) дезангажираност	разлика в средните стойности (I-J)
Емоционално благополучие	много ниско	Ниско	.01*
		умерено, средно	2.12**
		Високо	3.71**
		много високо	-.30
	ниско	много ниско	-.90*
		умерено, средно	1.81*
		Високо	2.57*
		много високо	-1.33
	умерено, средно	много ниско	-2.71*
		Ниско	-1.81*
		Високо	.76
		много високо	-3.14*
	високо	много ниско	-3.47**
		Ниско	-2.57*
		умерено, средно	-.76
		много високо	-3.90*
много високо	много ниско	.43	
	Ниско	1.33	
	умерено, средно	3.14*	
	Високо	3.90*	
Психично благополучие	много ниско	Ниско	2.26*
		умерено, средно	4.24**
		Високо	3.29*
		много високо	-.87
	ниско	много ниско	-2.26*
		умерено, средно	1.98*
		Високо	1.03
		много високо	-3.13
	умерено, средно	много ниско	-4.24*
		Ниско	-1.98*
		Високо	-.95
		много високо	-5.11*
	високо	много ниско	-3.29*
		Ниско	-1.03
		умерено, средно	.95
		много високо	-4.16
много високо	много ниско	.87	
	Ниско	3.13	
	умерено, средно	5.11**	
	Високо	4.16	

Впримчеността не оказва влияние върху социалното благополучие, но има определено влияние върху емоционалното ($F = 3.277$; $p < .01$) и психичното благополучие ($F = 4.656$; $p < .01$). Впримчеността намалява емоционалното и психичното благополучие поради липсата на автономност и търсене на себе си чрез другия. Благополучието е

свързано с предпоставката за ясно определени собствени граници и идентичност. Социалното благополучие отново не е директно свързано само с интимното партниране (табл. 14)

Таблица 14. Влияние на възприеманата впримченост в партньорските отношения върху благополучието.

Зависима променлива	(I) впримченост	(J) впримченост	Разлика в ср. ст-и (I-J)	Значимост
Емоционално благополучие			.60	.13
		умерено, средно	1.67*	.01
		Високо	1.16	.15
		много високо	2.17	.12
	ниско	много ниско	-.60	.13
		умерено, средно	1.07*	.02
		Високо	.56	.48
		много високо	1.57	.25
	умерено, средно	много ниско	-1.67*	.01
		Ниско	-1.07*	.02
		Високо	-.51	.55
		много високо	.50	.72
	високо	много ниско	-1.16	.15
		Ниско	-.56	.48
		умерено, средно	.51	.55
		много високо	1.01	.51
	много високо	много ниско	-2.17	.12
		Ниско	-1.57	.254
		умерено, средно	-.50	.72
		Високо	-1.01	.51
Психично благополучие	много ниско	Ниско	1.50*	.02
		умерено, средно	2.97*	.01
		Високо	2.38	.90
		много високо	7.01*	.04
	ниско	много ниско	-1.50*	.02
		умерено, средно	1.47	.88
		Високо	.88	.53
		много високо	5.51*	.02
	умерено, средно	много ниско	-2.97*	.01
		Ниско	-1.47	.88
		Високо	-.58	.70
		много високо	4.04	.10
	високо	много ниско	-2.38	.90
		Ниско	-.88	.53
		умерено, средно	.58	.70
		много високо	4.63	.89
	много високо	много ниско	-7.00*	.04
		Ниско	-5.51*	.02
		умерено, средно	-4.04	.10
		Високо	-4.63	.89

Ригидността, която няма връзка, няма и влияние върху благополучието. Можем да я отнесем към общата рамка, свързана със защитна стабилност, която е извън и над партньорските взаимоотношения. Хаотичността също влияе върху емоционалното ($F = 7.310$; $p < .01$) и психично благополучие ($F = 7.813$; $p < .01$), без да има влияние върху социалното благополучие. По-ниската хаотичност е предиктор на високо емоционално и психично благополучие (табл. 15).

Таблица 15. Влияние на възприеманата хаотичност в партньорските отношения върху благополучието.

Зависима променлива	(I) Хаотичност	(J) хаотичност	Разлика в средните стойности(I-J)	Значимост
Емоционално благополучие	много ниско	ниско	1.21*	.01
		умерено, средно	2.39*	.00
		високо	2.23*	.03
		много високо	-.52	.72
	Ниско	много ниско	-1.21*	.01
		умерено, средно	1.18*	.02
		високо	1.02	.18
		много високо	-1.73	.24
	умерено, средно	много ниско	-2.39*	.00
		ниско	-1.18*	.02
		високо	-.16	.85
		високо	-.16	.85

	Високо	много високо	-2.91	.05	
		много ниско	-2.23'	.03	
		ниско	-1.02	.18	
		умерено, средно	.16	.85	
	много високо	много високо	-2.75	.09	
		много ниско	.52	.72	
		ниско	1.73	.24	
		умерено, средно	2.91	.05	
	Психично благополучие	много ниско	високо	2.62'	.00
			умерено, средно	3.71*	.00
			високо	3.78'	.04
			много високо	-3.55	.17
Ниско		много ниско	-2.62'	.00	
		умерено, средно	1.10	.23	
		високо	1.16	.38	
		много високо	-6.17'	.02	
умерено, средно		много ниско	-3.71*	.00	
		ниско	-1.10	.23	
		високо	.06	.97	
		много високо	-7.26*	.01	
Високо		много ниско	-3.78'	.01	
		ниско	-1.16	.38	
		умерено, средно	-.06	.97	
		много високо	-7.33'	.01	
много високо		много ниско	3.59	.17	
		ниско	6.167'	.02	
		умерено, средно	7.26'	.01	
		високо	7.33'	.01	

Комуникацията оказва влияние върху всички измерения на благополучие – емоционално ($F = 29.149$; $p < .01$), социално ($F = 8.118$; $p < .01$) и психично ($F = 21.887$; $p < .01$). Колкото по-добро е общуването между партньорите, толкова по-високо е емоционалното, социалното и психично благополучие на всеки от тях. Социалното благополучие тук също търпи влияние като част от процеса на общуване и значимите други, което е основен индикатор на благополучието (табл. 16).

Таблица 16. Влияние на възприеманата комуникация в партньорските отношения върху благополучието.

Зависима променлива	(I) общуване	(J) общуване	Разлика в средните Стойности (I-J)	значимост
Емоционално благополучие	много ниско	ниско	-1.78*	.01
		умерено, средно	-2.84*	.00
		високо	-2.59*	.00
		много високо	-4.82*	.00
	Ниско	много ниско	1.78'	.01
		умерено, средно	-1.06	.13
		високо	-.80	.23
		много високо	-3.04*	.00
	умерено, средно	много ниско	2.84*	.00
		ниско	1.06	.13
		високо	.25	.62
		много високо	-1.98*	.00
	Високо	много ниско	2.59*	.00
		ниско	.80	.23
		умерено, средно	-.25	.62
		много високо	-2.23'	.00
много високо	много ниско	4.82*	.00	
	ниско	3.04'	.00	
	умерено, средно	1.98*	.00	
	високо	2.23'	.00	
Социално благополучие	много ниско	ниско	-1.08	.40
		умерено, средно	-.98	.34
		високо	-2.13'	.02
		много високо	-4.07'	.00
	Ниско	много ниско	1.08	.40
		умерено, средно	.100	.94

	умерено, средно	високо	-1.05	.37
		много високо	-3.00*	.01
		много ниско	.98	.34
		ниско	-.10	.94
	Високо	високо	-1.15	.21
		много високо	-3.10*	.00
		много ниско	2.13*	.02
		ниско	1.05	.37
	много високо	умерено, средно	1.15	.21
		много високо	-1.94*	.07
		много ниско	4.07*	.00
		ниско	3.00*	.07
		умерено, средно	3.01*	.00
		високо	1.94*	.07
		много ниско	.70	.59
		умерено, средно	-1.75	.09
Психично благополучие	много ниско	високо	-2.19*	.02
		много високо	-6.20*	.00
		много ниско	-.70	.60
		умерено, средно	-2.45	.06
	Ниско	високо	-2.90*	.02
		много високо	-6.90*	.00
		много ниско	1.75	.09
		ниско	2.45	.06
	умерено, средно	високо	-.44	.64
		много високо	-4.45*	.00
		много ниско	2.19*	.02
		ниско	2.89*	.02
	Високо	умерено, средно	.44	.64
		много високо	-4.01*	.00
		много ниско	6.20*	.00
		ниско	6.90*	.00
много високо	умерено, средно	4.45*	.00	
	високо	4.01*	.00	

Променливата удовлетвореност от партньорските отношения логично оказва влияние върху всички аспекти на благополучието: емоционално ($F = 36.938$; $p < .01$); социално ($F = 13.077$; $p < .01$) и психично благополучие ($F = 26.707$; $p < .01$). Колкото по-удовлетворително е възприеманото партньорство, толкова по-високо е индивидуалното психично благополучие. Удовлетвореността е част от общото благополучие, неговият оценъчен компонент (табл. 17).

Таблица 17. Влияние на възприеманата удовлетвореност от партньорските отношения върху благополучието.

Зависима променлива	(I) удовлетвореност	(J) удовлетвореност	Разлика в средните стойности (I-J)	значимост
Емоционално благополучие	много ниско	ниско	-2.22*	.00
		умерено, средно	-2.99*	.00
		високо	-4.00*	.00
		много високо	-5.50*	.00
	Ниско	много ниско	2.22*	.00
		умерено, средно	-.77	.14
		високо	-1.78*	.00
		много високо	-3.28*	.00
	умерено, средно	много ниско	2.99*	.00
		ниско	.77	.14
		високо	-1.01*	.03
		много високо	-2.51*	.00
	Високо	много ниско	4.00*	.00
		ниско	1.78*	.00
		умерено, средно	1.01*	.03
		много високо	-1.50*	.00
много високо	много ниско	5.50*	.00	
	ниско	3.28*	.00	
	умерено, средно	2.51*	.00	
	високо	1.50*	.00	
Социално	много ниско	ниско	-1.32	.18

благополучие		умерено, средно	-1.61	.09	
		високо	-3.46*	.00	
		много високо	-5.37*	.00	
	ниско	много ниско	1.32	.18	
		умерено, средно	-.29	.76	
		високо	-2.14*	.02	
	умерено, средно	много високо	-4.05*	.00	
		много ниско	1.61	.09	
		ниско	.29	.76	
	високо	високо	-1.85*	.03	
		много високо	-3.76*	.00	
		много ниско	3.46*	.00	
	много високо	ниско	2.14*	.02	
		умерено, средно	1.85*	.03	
		много високо	-1.91*	.01	
	Психично благополучие	много ниско	много ниско	5.37*	.00
			ниско	4.05*	.00
			умерено, средно	3.76*	.00
			високо	1.91*	.01
		Ниско	ниско	-2.41*	.02
умерено, средно			-2.89*	.00	
високо			-4.84*	.00	
много високо			-8.18*	.00	
умерено, средно		много ниско	2.41*	.02	
		умерено, средно	-.49	.61	
		високо	-2.43*	.01	
		много високо	-5.77*	.00	
Високо		много ниско	2.90*	.00	
		ниско	.49	.61	
		високо	-1.94*	.03	
		много високо	-5.28*	.00	
много високо		много ниско	4.84*	.00	
		ниско	2.43*	.01	
		умерено, средно	1.94*	.03	
		много високо	-3.34*	.00	
	много ниско	8.18*	.00		
	ниско	5.77*	.00		
	умерено, средно	5.28*	.00		
	високо	3.34*	.00		

3.7. Предиктори на индивидуалното благополучие

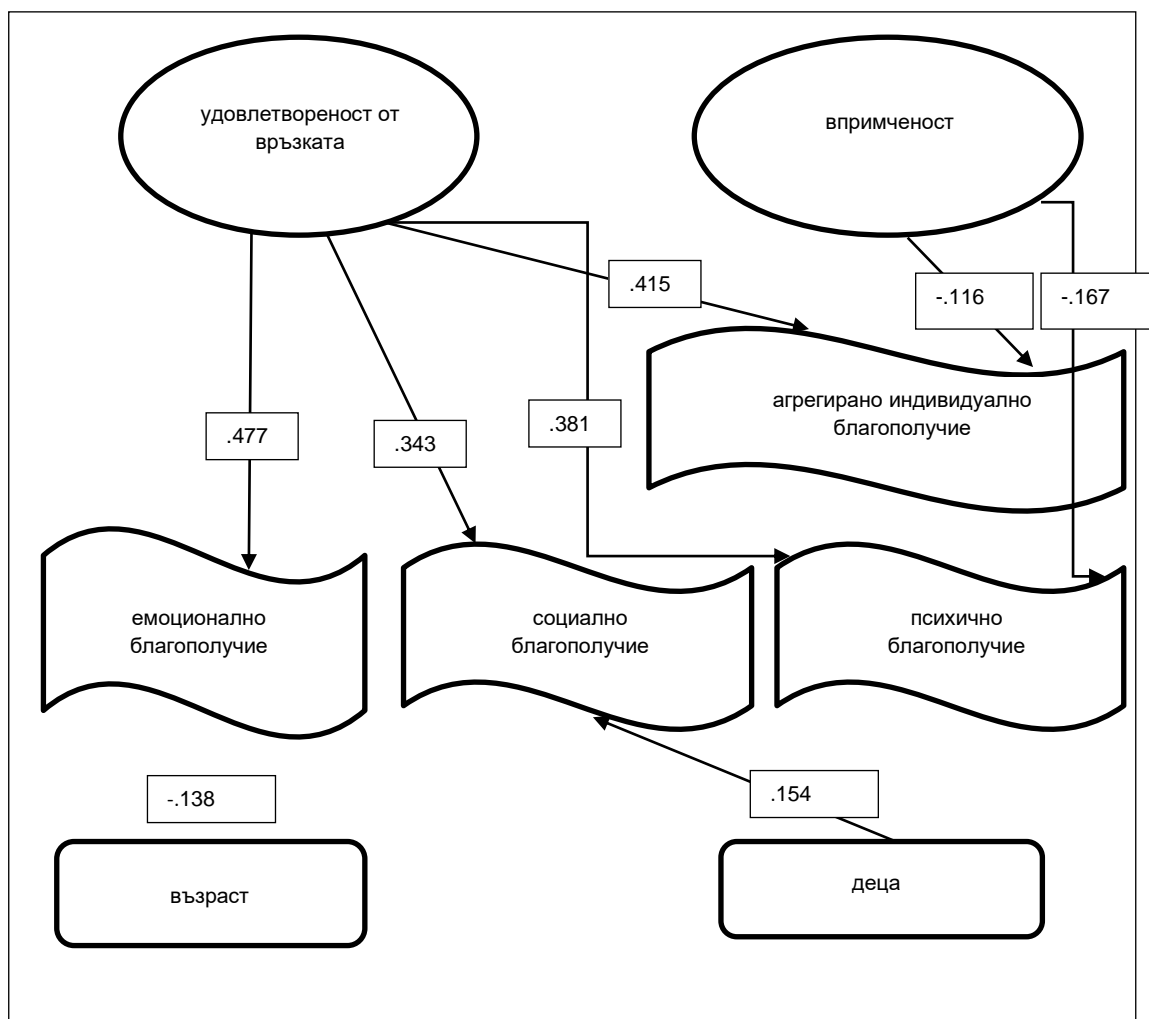
Отношенията в двойката обясняват 22% от дисперсията в резултатите за индивидуално благополучие ($F = 16.811$; $p < .01$ CI=95%). Това е и обясненият процент на съвкупно влияние на параметрите на връзката и демографските променливи. Самостоятелен ефект имат удовлетвореността от връзката (стандартизиран коефициент Beta .415; $t = 6.021$; $p < .01$) и впримчеността (стандартизиран коефициент Beta -.116; $t = 2.328$; $p < .05$). Индивидуалното благополучие нараства при висока удовлетвореност от връзката и ниска степен на възприемана впримченост.

По отношение на отделните компоненти резултатите разкриват следното:

За емоционалното благополучие обяснената дисперсия е 27%, а съвкупно с демографските променливи обясненият процент е 28% ($F = 13.405$; $p < .01$; CI=95%). Самостоятелен ефект от отношенията в двойката има единствено удовлетвореността (стандартизиран коефициент Beta .477; $t = 6.383$; $p < .01$), а от демографските променливи – възрастта (стандартизиран коефициент Beta -.138; $t = 2.886$; $p < .05$). Удовлетвореността от партнирането и по-ниската възраст предиктират по-високо изживявано емоционално благополучие.

Параметрите на партниране на връзката обясняват само 10% и съвкупно с демографските променливи 11% от дисперсията в социалното благополучие ($F = 5.192$; $p < .01$; CI=95%). Самостоятелен ефект отново се наблюдава само за удовлетвореността от връзката (стандартизиран коефициент Beta .343; $t = 64.162$; $p < .01$), а от демографските променливи значение има броят деца (стандартизиран коефициент Beta .154; $t = 2.795$; $p < .05$). За поддържане на високо социално благополучие партньорите трябва да оценяват връзката си като удовлетворителна и да имат деца.

20% от дисперсията в психичното благополучие е обяснена от съвкупното влияние на параметрите на връзката самостоятелно ($F = 14.986$; $p < .01$; $CI=95\%$). и съвкупно с влиянието на демографските променливи ($F = 5.575$; $p < .01$; $CI=95\%$). Това е и обясненият процент на влияние на връзката. Тук има малко различие – самостоятелен ефект не се отчита за демографските променливи, но освен удовлетвореността от връзката (стандартизиран коефициент Beta $.381$; $t = 4.877$; $p < .01$) самостоятелен ефект има и впримчеността (стандартизиран коефициент Beta $-.167$; $t = 3.254$; $p < .05$). Психичното благополучие се определя от липса на впримченост в отношенията и висока удовлетвореност от връзката. Самостоятелните ефекти са илюстрирани на фиг. 5.

Фигура 5. Самостоятелен ефект на променливите на отношението в двойката върху индивидуалното благополучие

3.8. Обобщен портрет на моделите на партниране

Важно е да се отбележи приложимостта на получените резултати в практиката. Изследването интерпретира субективните оценки на респондентите, което отразява начина, по който те възприемат ролята на партньора в двойката и собствените си потребности и влагани ресурси. Именно тази субективна оценка може да бъде предмет на промяна в хода на консултиране и е с висок потенциал, защото отразява и възприемането, и отчита собствените потребности в тази перспектива.

Можем да обобщим, че *съжителството с брак* се описва най-силно с гъвкавост и ригидност в отношенията, висока кохезия и впримченост и носи социално благополучие. Емоционалното и психичното благополучие обаче са по-ниски от тези при съжителство и сериозна връзка без съжителство. Това до известна степен кореспондира с профила на лицата в брак, потърсили консултация – която вероятно е провокирана от ригидността в отношенията и мотото **Мирно съвместно съжителство** като негатив и мотото

Сплотеност и гъвкавост спрямо нуждите на партньора и като позитивно развитие. В практически план това означава, че бракът носи безспорни ползи и докато има баланс между гъвкавостта и устойчивостта в установения модел на партниране ситуацията е положителна. Опасността е при преминаване на партньорските отношения във висока степен на ригидност.

Съжителството без брак е свързано с най-висока степен на психично благополучие и високо емоционално и социално благополучие. При него интересно е, че не се наблюдават нито хаотичност, нито гъвкавост в отношенията. Ригидността, впримчеността и дезангажираността не са изразени. Тук има препокриване с профила и на лицата, потърсили консултация – индивидуалната позиция е **Давам и искам да накарам другия да се чувства добре**.

Отличителна характеристика на *сериозната връзка без съжителство* е високата изразеност на общуването, удовлетвореността от връзката и емоционалното благополучие. При съпоставяне с профила на лицата, потърсили консултация **Знам какво искам и не давам нищо повече** за този модел на партниране изследването установи съвсем различен позитив, определящ най-високата стойност за емоционално благополучие на партньорите в този модел **Имаме прекрасна комуникация и се чувствам удовлетворен(а)**.

Краткотрайните връзки от своя страна се описват най-вече с хаотичност и дезангажираност. Следва да се отбележи, че при тях висока изразеност има и гъвкавостта. Като разлика с профила на лицата, потърсили консултация когато са в този модел на партниране - **Търся признание и потвърждение за значимостта си** тук следва да добавим един важен аспект. В тази категория попадат основно младежи до 21 годишна възраст. Самият модел се характеризира и с гъвкавост в отношенията и като положителен вариант добавяме мотото **Проучвам и себе си и другия и в момента това е добре за мен**.

Намираме отчетените резултати за полезни за диагностика и прогностика спрямо изведените полярности – най-лошият сценарий и възможността за положителен полюс, който да стане цел на консултирането. Двете полярности също така помагат индикативно да се определи къде попада всяко лице в момента, т.е. колко е близостта до положителното решение и отдалечеността от негативния полюс и обратното.

ОБОБЩЕНИЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ И ИЗВОДИ

В обобщение са изведени основните характеристики на удовлетвореността и общуването в изучаваните модели на интимно партниране и връзките им с индивидуалното благополучие.

Сериозната връзка без съжителство се очерта като носеща най-висока удовлетвореност на включения в нея индивид. Тя е свързана с високо качество на общуването в двойката и с добре балансиран модел на свързаност – партньорите се чувстват едновременно автономни и подкрепени. В същото време партнирането не се отличава с достатъчно гъвкавост, то по-скоро предполага зависимост на партньорите и фиксираност в техните отношения, отколкото развитие.

Съжителството с брак също е свързано с по-ниска, но достатъчно добре изразена удовлетвореност на отделния партньор. Формираните при този модел отношения са приблизително еднакви с отношенията при *сериозната връзка без съжителство* - висока балансираност между автономност и свързаност, но по-висока ригидността в отношенията спрямо проявите на гъвкавост и хаотичност и високо качество на общуването.

Съжителството без брак носи определени отличителни характеристики. То също е свързано с добре изразена удовлетвореност от връзката в двойката и с достатъчно висока оценка за качеството на общуване. Високата позитивна балансираност във връзката, тенденцията към поддържане на впримченост, т.е. зависимост между партньорите са логично съпроводени от по-слабо изразена дезангажираност в сравнение с останалите модели на партниране. В същото време се отбелязва по-неопределена адаптивност в партньорските отношения, отразена в по-слаба гъвкавост, по-ниска ригидност и по-ниската хаотичност в отношенията. Посочените особености свидетелстват за известна предпазливост в определени аспекти на партнирането в двойката.

Партнирането при *кратките и необвързани отношения* съществено се отличава от установеното при трайните модели на интимна връзка. Преди всичко то се характеризира с по-ниско изразена удовлетвореност. Тази тенденция се извява на фона на констатираната в изследването по-ниска позитивна (балансирана) близост, по-слаба зависимост и по-определена дезангажираност на партньорите. От друга страна, се отбелязва добре изразена гъвкавост в отношенията в сравнение с останалите модели на партниране и по-изразена хаотичност. Качеството на общуване е в синхрон с общата тенденция на по-ниски показатели на качеството на партниране.

Общото ни предположение, че *партньорските отношения при интимната двойка имат специфична изразеност в зависимост от модела на партниране (брак, съжителство, друга форма) и че индивидуалното психично благополучие на индивида е свързано със спецификата на тези отношения и удовлетвореността от тях*, се потвърди.

В частност, субективно възприеманата свързаност в двойката е обвързана с модела на интимно партниране и бележи различия по отношение на показателите - кохезия, впримченост и дезангажираност. Степента на близост е по-изразена при по-стабилните форми на партниране: съжителство и брак. Споделянето не само на части от живота, а и на общо ежедневие и грижи, кара партньорите да изграждат по-висока степен на привързаност при едновременно зачитане на индивидуалността си. Отчетените различия са по отношение на кратките необвързани отношения, при които не се достига същностно партниране и интимност. При краткосрочните връзки отношенията се описват с по-изразени дезангажираност и липса на кохезия. Този резултат потвърждава в известна степен отчетени тенденции, че независимо от формата на съжителство, формите на партниране, независимо дали формализирано съжителство или не, са по-скоро близки помежду си, отколкото различни. Общите черти - независимо от избрания модел на партниране - са на най-изразена кохезия, следвана от впримченост и най-ниско застъпена дезангажираност. Нещо повече, кохезията е водеща като ранг и при краткосрочните отношения. Това потвърждава двете тенденции – на социални и индивидуални универсално психологични влияния. Влиянието на контекста се изразява в разпространеността на съжителстващи без брак двойки. Кохабитацията от друга страна удовлетворява универсалната потребност от интимност в същата степен – днес тя не се различава от брака по отношение на удовлетвореността от партньорските взаимоотношения.

По отношение на *адаптивността при различните форми на партниране* допускането ни също се потвърди. Този резултат е особено интересен, защото за разлика от отчетените по-горе, отразява именно различието между брака и липсата на брака при съжителството. Очевидно, бракът фасилитира в известна степен гъвкавостта, докато липсата на подпис дава друг вид спокойствие на партньорите и спира търсенето на адаптивност в ежедневната комуникация. Това е допълнено и от високата степен на ригидност при брака, която отсъства при съжителството. Впечатление тук прави, че и при четирите модела, независимо от партнирането, ригидността заема най-висока позиция при брака в отговор вероятно на базисния индивидуален стремеж към сигурност на партньорската система. Съжителството на семейни начала от своя страна подкрепя в еднаква степен и проявата на гъвкавост, и на хаотичност. При двойките в брак гъвкавостта е втората предпочитана стратегия, преди хаотичността. Обратно, при краткосрочните несериозни връзки хаотичността предшества стремежа към прояви на гъвкавост. Съжителството без брак очевидно е най-толериращата адаптивността стратегия, както и стремежа към зачитане и на собствените нужди, и на тези на партньора.

Допускането ни, че *моделът на партниране се отразява съществено върху качеството на комуникацията* между партньорите също се потвърди. Качеството на общуване се определя от емоционалната ангажираност и сериозността, отдавана на връзката и възприемането на партньора. В брак и съжителство комуникацията е по-задълбочена в сравнение с краткосрочните неангажиращи връзки. Това потвърждава значението на общуването за двойката и стабилността ѝ, както и че подобряването на комуникацията е средство за повишаване на шанса за удовлетворителни отношения. От друга страна, резултатите са и индикация на тенденцията бракът, въпреки статистически в незначителна степен, да води до по-слаба готовност за поддържане на комуникацията в сравнение с традиционно определяния като по-несигурен статут на съжителството. Най-интересен е резултатът, разкриващ, че качеството на общуване и удовлетвореността от

него се оценява най-високо при сериозните връзки без съжителство. Това може да се обясни от една страна с по-малкото време, което партньорите в двойката прекарват заедно и липсата на „битовизми“, но вероятно и със стремежа им да се опознаят в по-висока степен въпреки безспорно по-благоприятната обективна възможност всеки в двойката да се представя основно в добрата си светлина. Този резултат заслужава допълнително проучване.

Субективната удовлетвореност от отношенията и предположението, че по-висока удовлетвореност носят моделите на партниране, при които се отбелязва по-висока изразеност на кохезия, гъвкавост и общуване, също се потвърди частично. Субективно се възприемат като най-удовлетворителни отношенията в двойки в сериозна връзка без съжителство, следвани от брачните двойки, двойките, живеещи на семейни начала и като най-неудовлетворителни се определят при краткосрочните неангажирани връзки. Сериозната връзка без съжителство е свързана с най-високи възприемана удовлетвореност и качество на общуване.

По отношение на *търсената връзка между удовлетвореността с различните аспекти на партньорските отношения* се потвърди очакването ни, че *по-висока удовлетвореност носят моделите на партниране, при които се отбелязва по-висока изразеност на кохезия, гъвкавост и общуване - високото качество на взаимоотношения с проява на адаптивност, даване на свобода и автономност и същевременно поддържане на достатъчна степен на близост има когато партньорите проявяват последователност в поведението и отношенията си, без да се придържат към еднозначно избрани наложени модели.* Липсата на качество на ангажиране и отдаване във връзката, независимо от формата на модела на партниране, води до придържане към заложили модели на поведение, които може да не са успешни, както и до повишаване на възможността от вкопчване в партньора и връзката. Качеството на общуване нараства когато двойката проявява кохезия, гъвкавост, както и ригидност. С други думи, за удовлетворителното общуване са важни усещането за свързаност, свобода, но и достатъчно възприемана стабилност. Общуването се определя като недостатъчно качествено при високи дезангажираност, впримченост и хаотичност. Качеството на комуникация зависи от това всеки от партньорите да има своя собствена идентичност, за да може да зачита и тази на другия. Общуването има нужда и от определени правила, които да бъдат следвани в отговор на необходимостта от сигурност. Важен момент обаче е проявата на достатъчно гъвкавост в отношенията в двойката и зачитане на нуждите и на другия.

Субективно изпитваната удовлетвореност е висока при проява на кохезия, гъвкавост, ригидност и високо качество на общуване. Удовлетвореността намалява при високи степени на възприемана дезангажираност, впримчване и хаотичност. С други думи, за да бъде висока удовлетвореността от партнирането в двойката, възприемането на отношенията трябва да бъде на психологическа близост и интимност и споделеност в общуването с проява на адаптивност към различните ситуации, в които двойката влиза. Усещането за задущаване или фиксиране, придържането към изкуствено наложени рамки и модели, непостоянството и липсата на ангажираност карат партньора в двойката да изпитва неудовлетворение. Моделите на интимно партниране са свързани с конкретна и специфична изразеност на отношенията в двойката в аспекта на преживяваната и изразяваната близост, проявяваната гъвкавост във взаимоотношенията, качеството на общуване, удовлетвореността от партньорските отношения. Удовлетвореността от партнирането в двойката при всички модели, независимо от тяхната специфика, е свързана преди всичко с качеството на общуването и с баланса в преживяваната и изразяваната близост.

По отношение на параметрите на партниране се оказва, че кохезията води до по-висока гъвкавост в отношенията и удовлетвореност от общуването и връзката. Високата свързаност се наблюдава при ниска хаотичност и впримченост в отношенията. Интересен момент е положителната връзка при всички модели на партниране между гъвкавостта и ригидността. Това показва нуждата и от адаптиране, но и от търсене и поддържане на стабилност във взаимоотношенията. Липсата на ангажираност логично е свързана с по-висока степен на хаотичност или непостоянство, но и с по-висока ригидност. Това означава, че дезангажираността е свързана с по-ниска степен на готовност за промяна. Впримчеността е свързана с висока ригидност и хаотичност. това означава, че проявата на непостоянство от единия партньор обуславя зависимостта във взаимоотношенията и

впримчеността на другия в тях. От друга страна, показва устойчивост и стабилност при установяването на подобен тип отношения. Ригидността е свързана с хаотичността, аналогично е по-трудно променлива на промени. Качеството на общуване е високо при кохезия и гъвкавост в отношенията, както и при висока ригидност. Сплотеността и зачитането на другия, но и възприеманата сигурност, са факторите, които правят общуването в двойката пълноценно. Обратно, качеството на комуникация спада при възприемана дезангажираност, при непостоянство и хаотичност в отношенията и при проява на зависимост, когато има впримченост в двойката. Удовлетвореността от връзката също се определя от кохезията, гъвкавостта, ригидността, както и от общуването и е по-ниска при дезангажираност, впримченост и хаотичност. Следва да се отбележи, че ригидността е най-определяща за краткосрочните отношения и единствено при тях има положителна връзка с удовлетвореността от партнирането. С други думи, търсенето на модел, който да бъде следван, за да се установи модел на трайно партниране. Впримчеността не е отрицателно свързана с кохезията при съжителството без брак, както и при краткотрайните необвързани отношения. Това може да се обясни със недостатъчната стабилност на тези модели на партниране, което провокира зависимост, без същата да се възприема негативно както в установените модели на партниране.

Индивидуалното психично благополучие – емоционално, социално и психично – е обвързано с и се влияе частично от модела на партниране, в който е включен индивидът. По отношение на емоционалното благополучие значима разлика се наблюдава между лицата в краткосрочни необвързани отношения и всички останали групи, т.е. лица, поддържащи сериозна връзка независимо от вида ѝ. Резултатът е аналогичен и по отношение на психичното благополучие. Интересен момент, който следва да се отбележи, е че избраният модел на партньорство не оказва влияние върху социалното благополучие. То се определя индивидуално и очевидно, засяга значително по-широк кръг взаимодействия, а не само интимното партниране. Емоционалното благополучие е по-високо при изразена сплотеност и гъвкавост във взаимоотношенията в двойката, високо качество на общуването и изживявана удовлетвореност. Резултатът се репликира във всички аспекти и по отношение на измерваното психично благополучие. То е по-ниско при проявявана дезангажираност в двойката, отношения на впримченост и хаотичност. Социалното благополучие има частични връзки, то е по-високо при сплотени и гъвкави отношения, добра комуникация в двойката и изживявана удовлетвореност от партньорството. Следва да се отбележи, че ригидността в отношенията няма връзка с благополучието. Най-високи нива на емоционално благополучие имат лицата в сериозна връзка без съжителство, следвани от тези в съжителство без брак, в брачен съюз и с краткотрайна неангажираща връзка. Психичното благополучие е изразено в най-висока степен при кохезията, следвано от лицата в сериозна връзка, които обаче не съжителстват, в брак и при краткосрочни отношения.

При проследяване на връзките в отделните форми на партньорство можем да изведем следните разлики: по отношение на емоционалното благополучие при краткосрочните връзки то се определя единствено от усещането за гъвкавост, общуването и изпитваната удовлетвореност от връзката. При сериозната връзка значение имат високата кохезия и гъвкавост, удовлетвореността от общуването и цялостната удовлетвореност, както и отсъствието на хаотичност и впримченост. За съжителството без брак пък емоционалното благополучие е свързано с проява на гъвкавост, липса на дезангажираност и отново качеството на комуникация и удовлетвореността от партньорството. Съжителството в брак има връзка с всички променливи с изключение на ригидността, то е по-високо при добра сплотеност и гъвкавост в отношенията, ниска дезангажираност, впримченост и хаотичност и високи качеството на комуникация и удовлетвореността от партньорството.

Социалното благополучие също има интересни разлики. При лицата в кратки отношения то се определя единствено от високата степен на дезангажираност, хаотичност и впримченост. При сериозна връзка без съжителство е свързано единствено с удовлетвореността от партньорството. За лицата в кохезията се определя като по-високо от високата кохезия и гъвкавост, комуникацията и от удовлетвореността от партньорството, както и от ниската дезангажираност. При брак социалното благополучие е по-високо при добра сплотеност и гъвкавост в отношенията, ниска дезангажираност, впримченост и хаотичност и високи качеството на комуникация и удовлетвореността от партньорството.

Психичното благополучие при краткосрочните връзки се определя единствено от усещането за гъвкавост, общуването и изпитваната удовлетвореност от връзката. За сериозната връзка значение имат високата кохезия и гъвкавост, удовлетвореността от общуването и цялостната удовлетвореност, както и отсъствието на хаотичност и впримченост. За лицата в съжителство без брак психичното благополучие се определя от проява на гъвкавост, липса на дезангажираност и хаотичност и отново качеството на комуникация и удовлетвореността от партньорството. При брак психичното благополучие е по-високо при добра сплотеност и гъвкавост в отношенията, ниска дезангажираност, впримченост и хаотичност и високи качеството на комуникация и удовлетвореността от партньорството.

По отношение на очакваното *влияние на пола и възрастта* имаме частични потвърждения. При жените по-изразена е значимостта на кохезията, гъвкавостта, общуването и общата удовлетвореност от партньорството. За мъжете по-високо значение имат дезангажираността, впримчеността, ригидността и хаотичността. Те отчетливо се чувстват по-ангажирани когато са в трайна форма на партньорство. Следва да отбележим, че възрастта не оказва влияние върху удовлетвореността от партньорските отношения и психичното благополучие. Това потвърждава универсалното значение на интимността, както и традиционните нормативни етапи на развитие. Доколкото параметрите хаотичност, кохезия и дезангажираност не се влияят от възрастта като фактор докато гъвкавостта в отношенията очевидно се усвоява в хода на партньорство – в по-високите възрастови групи отношенията са по-гъвкави. Интересен момент е и по-високата степен на изразеност на впримчеността над 50 г. и под 23 г. Има частична тенденция групата над 50 г. да проявява по-висока степен на ригидност. Общуването е с най-голямо значение при групата под 23 г. Емоционалното благополучие е по-високо при лицата под 23 г. в сравнение с тези над 50 г., но по отношение на социалното благополучие то е по-силно изразено в групата 30-50 г. При лицата под 21 годишна възраст логично, сериозната връзка без съжителство и кратките и необвързани отношения са най-разпространената форма на партниране. В периода 21-31 г. предпочитаната форма е на съжителство без брак, а в групата над 31 годишна възраст доминира съжителството с брак. Това е индикация за социалната роля и психосоциалното развитие в индивидуален аспект, които до голяма степен определят готовността за създаване на трайни институционализирани отношения освен личния избор.

Кохезията и гъвкавостта нарастват с продължителността на връзката, а дезангажираността и хаотичността намаляват, което свидетелства за фактора научаване при избора на двама души да запазят отношенията си. Това обяснява и по-високата удовлетвореност при по-продължителните връзки. Впечатление прави личният избор, който очевидно е водещ и не е обвързан с продължителността на връзката по отношение на комуникацията, ригидността и впримчеността. Продължителността на връзката не оказва влияние върху емоционалното, социалното и психичното благополучие. При връзки с продължителност над 3 години са по-високи кохезията и гъвкавостта и по-ниски дезангажираността и хаотичността. Те се описват и с по-добра комуникация и удовлетвореност. Очевидно, обратната тенденция (дезангажираност и хаотичност и липса на кохезия и гъвкавост) води до разпадане на отношенията.

Броят деца не оказва влияние върху емоционалното и психичното благополучие, както и върху кохезията, гъвкавостта, дезангажираността, хаотичността, общуването и удовлетвореността. Броят деца оказва влияние върху социалното благополучие, впримчеността и ригидността. Двойките с две деца изживяват по-високо социално благополучие в сравнение с тези без деца. Тези без деца са по-впримчени в сравнение с тези с едно дете, както и тези с две деца. Ригидността е по-висока при тези без деца в сравнение с двойките с едно дете. Партньорите с две деца проявяват по-висока ригидност в сравнение с тези с едно дете. Очевидно, децата стимулират социалното благополучие поради очакванията на обществото, както и гъвкавостта спрямо впримчането в отношенията между партньорите. При две деца обаче ригидността се оказва важна вероятно предвид нуждата от правила и модели, които да улеснят справянето с ангажиментите.

Самите характеристики на партньорските отношения оказват цялостно влияние върху субективното благополучие, което не е опосредствано от модела на партньорство. Този общ резултат подчертава универсалното значение на характеристиките на партньорство. Гъвкавостта в отношенията влияе върху всички аспекти на благополучието

и определя по-високите му стойности в емоционален, социален аспект и в аспекта на психично благополучие. Колкото по-висока е степента на възприемана обвързаност в двойката, толкова по-високи са емоционалното, социалното и психичното благополучие. Дезангажираността има частични влияния – върху емоционалното благополучие и върху психичното, но не и върху социалното благополучие. По-ниската впримченост е предпоставка за високо емоционално и психично благополучие. Ригидността не оказва влияние. Хаотичността също влияе върху емоционалното и психично благополучие, без да има влияние върху социалното благополучие. По-ниската хаотичност е предиктор на високо емоционално и психично благополучие. Комуникацията оказва влияние върху всички измерения на благополучие – емоционално, социално и психично благополучие. Колкото по-добро е общуването между партньорите, толкова по-високо е емоционалното, социалното и психично благополучие на всеки от тях. Променливата удовлетвореност от партньорските отношения логично оказва влияние върху всички аспекти на благополучието: емоционално, социално и психично благополучие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящият труд е с подчертана емпирична стойност. Доколкото теорията на привързаността (Bowlby, 1969), операционализирана в стиловете на привързаност (сигурен, свръхангажиран, отхвърлящ и страхуващ се) (Brennan et al., 1998) и значението на психическата интимност (Erikson, 1997), операционализирана в стила на интимност (интимен, псевдоинтимен, пред-интимен, стереотипизиран, изолиран) (Orlofsky, 1976, 1993) са индивидуално проследявани, акцентът в настоящия труд е върху измеренията на различните модели на партниране и свързаните с тях удовлетвореност от връзката и изживявано индивидуално психично благополучие. Това, което проследяваме, е начинът, по който три групи фактори – универсални психични потребности, индивидуални предпочитания и влияние на социалния контекст и средата – в съвкупност обуславят адаптивността в избора на модел на партниране и субективната удовлетвореност от него и изживявано индивидуално благополучие.

Установихме, че независимо от модела на партниране, най-голям процент от изследваните лица определят общуването в двойката като много добро и подчертават, че са много удовлетворени от връзката си. Това свидетелства за факта, че независимо от затрудненията при положение, че връзката продължава да се възприема като партньорство, тя се оценява в положителна светлина. Факторът кохезия има най-силно значение за определяне на удовлетвореността. Сплотеността и зачитането на другия, но и възприеманата сигурност, са факторите, които правят общуването в двойката пълноценно. Обратно, качеството на комуникация спада при възприемана дезангажираност, при непостоянство и хаотичност в отношенията и при проява на зависимост когато има впримченост в двойката. Удовлетвореността от връзката също се определя от кохезията, гъвкавостта, ригидността, както и от общуването и е по-ниска при дезангажираност, впримченост и хаотичност. В известна степен еднакво значими са както гъвкавостта, така и възприеманата стабилност в отношенията, изразена в ригидността. Вероятно те съществуват паралелно, осигурявайки оптимална себeregулация и усещане за стабилност спрямо субективните сигурност и гъвкавост.

Моделът на партниране и изграждането на истинска психическа интимност до голяма степен се влияят от готовността и степента на индивидуална зрялост. Така можем да заключим, че изборът на модел на партниране се определя както от индивидуалните предпочитания и се влияе от субективни опит и минали преживявания, така търпи въздействието и на нормативното психосоциално развитие, което определя периодът от време, необходим за постигането на зрялост. Значение има и социалният контекст.

Можем да обобщим, че съжителството в брак се описва най-силно с гъвкавост и ригидност в отношенията, висока кохезия и впримченост и носи социално благополучие. Съжителството без брак е свързано с най-висока степен на психично благополучие. Отличителна характеристика на сериозната връзка без съжителство е високата изразеност на общуването, удовлетвореността от връзката и емоционалното благополучие. Краткотрайните връзки от своя страна се описват най-вече с хаотичност и дезангажираност.

Субективното емоционално, социално и психично благополучие са частично свързани с отношенията в двойката и възприеманата партньорска удовлетвореност. Те в най-слаба степен се отнасят до социалното благополучие, което се отнася до широкия кръг интерперсонални взаимоотношения и интеракции. Високата свързаност и влияние на емоционалния компонент и психичното благополучие още веднъж репликира значението, което партньорството заема в живота на всеки индивид.

По отношение на избора на модел на партниране резултатите водят до общото заключение, че изборът има основно адаптивен характер. Той може да се разглежда като максимално адаптивна стратегия, предпочитана от индивида за съответния период. Някои от характеристиките на партниране, които водят до по-висока удовлетвореност, могат да бъдат научени, а именно проявата на гъвкавост в отношенията, което отваря възможност за приложимост в различни приложни аспекти.

Емоционалното и психичното благополучие имат сходни характеристики и се определят от гъвкавостта и сплотеността в отношенията и качеството на общуване. Социалното благополучие се определя в по-ниска степен от модела на партниране и очевидно се свързва с по-широк кръг значими други. Трите вида благополучие са най-силно изразени в различни форми на партниране. Емоционално благополучие имат най-

вече лицата в сериозна връзка без съжителство. Очевидно при тях основен акцент е удовлетворяване на потребностите от психическа интимност, която е фокус в тази форма на връзка. Социалното благополучие, което е свързано до голяма степен и с по-широкия кръг взаимодействия, логично е най-високо при лицата в брачни отношения. Предпоставка за това е статутът на формализираните брачни отношения. Психичното благополучие пък е най-високо при лицата в кохабитация. Явно при тях свободата и зачитането като водещи фактори предопределят този резултат.

Важен резултат са разликите в параметрите на отношенията при двата пола. Доколкото за жените са важни сплотеността и гъвкавостта в отношенията и качеството на общуване, за мъжете основно значение имат останалите променливи – дезангажираността, впримчеността, ригидността и хаотичността. Това потвърждава в известна степен традиционните полово-ролеви модели, съгласно които дамите са повече насочени към общуването, докато за мъже са важни стабилността, яснотата в отношенията, определеността във връзката и в ролите. Във възрастов аспект се потвърждава значението и на психосоциалните етапи на развитие и че ако нещо може да бъде променено, това е гъвкавостта в отношенията.

Продължителността на връзката е свързана с по-висока степен на удовлетвореност основно поради факта, че с продължителността на връзката нарастват чувството за свързаност и гъвкавостта в отношенията. Децата в двойката също оказват влияние – когато няма деца, двойката е по-склонна към развиване на отношения на впримченост, а две деца водят до по-високо изживявано социално благополучие. Психичното благополучие като цяло се определя от гъвкавостта в отношенията и възприеманата обвързаност, липсата на възприемана дезангажираност и хаотичност и качеството на комуникацията.

Можем да обобщим, че резултатите от изследването подчертават значението на интимното партниране и психическата интимност като водещ фактор. Нещо повече, тази универсална потребност се определя както от възрастта и свързания с това социален опит, така и от различните потребности и очаквания при двата пола. Паралелно с това, влияние оказва основно качеството на връзката, а не самият модел на партниране.

В известна степен резултатите потвърждават значението на динамиката в социално-икономическите условия върху предпочитания модел на партниране. Личният избор следва в голяма степен изискванията на социалния контекст и хората се адаптират освен към своите предпочитания, и към възможностите и изискванията на средата. Разпространеният през последните десетилетия модел на съжителство без брак вече бележи сходни индивидуално възприемани характеристики с удовлетвореността от съжителството с брак.

Значението в определяне на удовлетвореността и индивидуалното благополучие има качеството на партниране пред директното влияние на модела на партниране. Независимо от модела на партниране, когато са в сериозна връзка, а дори и в краткосрочни отношения, изследваните лица се определят като удовлетворени.

Можем да заключим и че различните модели на партниране са адаптивни и се определят от много фактори. Независимо от модела на партниране, в отношенията с партньора се търсят удовлетворителните аспекти на взаимодействие.

Индивидуалните избори се обособяват като тип избори, различен от изборите, върху които оказват влияние външни фактори и формата на партниране. Това очертава универсалните потребности в двойката и партнирането независимо от разпространените модели на средата. Брачните отношения и съжителството продължават да се описват с най-висока степен на удовлетвореност.

Очертани са и положителните, и отрицателните аспекти в различните форми на партниране, което е с висока **приложимост в практиката**. Разликата в профилите на лицата, потърсили помощ поради неудовлетвореност от партньорските взаимоотношения и профилите на лицата в същия модел на партниране, които обаче са удовлетворени потвърждава, че всеки модел на партниране може да бъде удовлетворителен, а неудовлетвореността е в индивидуалните двойки. Търсените промени могат да бъдат в двата полярни полюса на портретите на избраните различни модели на партниране лица.

Въпреки ограниченията на изследването намираме резултатите за важна стъпка, която очертава динамиката в моделите на партниране и индивидуалните ползи, които носи всеки един модел. Смятаме, че това поставя интересни нови сфери за задълбочаване на проучванията.

ПРИНОСИ на дисертационния труд

1. Приложен е *комплексен модел на изследване* насочен към разкриване влиянието на формата на интимно партниране върху благополучието на индивида. Той включва многоаспектното изучаване на три групи променливи – модели на интимно партниране, партньорски отношения и индивидуално благополучие (емоционално, психично и социално). По същността си конкретният модел надгражда прилаганите в областта изследователски подходи и разширява представата за закономерностите на изучавания феномен.
2. Потвърди се, че индивидуалното благополучие е значимо свързано със спецификата на партньорските отношения и удовлетвореността от тях пред директното влияние на модела на партниране. При това отделните аспекти на благополучието – емоционално, социално и психично, имат различна „чувствителност“ към особеностите на интимното партниране.
3. Обогати се представата за моделите на двойково партниране (кратки и необвързани отношения, сериозна връзка без съжителство, съжителство на сем. начала, брак). Доказа се, че те се отличават с конкретна и специфична изразеност на преживяваната и изразяваната близост, проявяваната гъвкавост във взаимоотношенията, качеството на общуване, удовлетвореността от партньорските отношения. Установи се обаче, че независимо от модела на партниране, в отношенията с партньора във всички случаи се търсят удовлетворителните аспекти на взаимодействие.
4. Доказа се, че разпространеният през последните десетилетия модел на съжителство без брак (кохабитация) бележи сходни индивидуално възприети характеристики с удовлетвореността от съжителство с брак. Брачните отношения и съжителството продължават да се описват от индивида като най-удовлетворяващи. Очерта се значимостта на универсалните потребности в двойката и партнирането независимо от разпространените модели в средата и наличната свобода на избор в нея.
5. Изведени са положителните и отрицателните аспекти в различните форми на партниране, което е с висока приложимост в практиката. Разликата в профилите на лицата, потърсили помощ, поради неудовлетвореност от партньорските взаимоотношения и профилите на лицата в същия модел на партниране, които обаче са удовлетворени потвърждава, че всеки модел на партниране може да бъде удовлетворителен, а неудовлетвореността е в индивидуалната двойка.

Публикации:

Пенева К. (2017) Интимните отношения като фактор за здравето и благополучието на младежите в периода на ранната зрялост. В: Сборник научни доклади „Психология в медицината“, 2017, Изд. „Кота“, 144-150.

Пенева К. (2017) „Модели на партньорски взаимоотношения при хората от третата възраст и значението им за психичното благополучие“, В: Сборник научни доклади „Психология в медицината“, 2017', Изд. „Кота“, 150 - 155.

Пенева К., Божинова Р. (2018) Модели на интимно партниране и удовлетвореност от партньорските отношения, В: Сб. „Приложна психология и социална практика“ (доклади от XVII международна научна конференция, 2018, Унив. издателство на ВСУ „Черноризец Храбър“, с.466-478.